

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία:

*«Το ενδεχόμενο μη εσκεμμένης ελληνοτουρκικής
κρίσης. Ο ρόλος της παρανόησης στη δημιουργία
σημείων τριβής»*

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαράλαμπος Παπασωτηρίου
Επιμέλεια: Λεωνίδας Τσιαντούλας

Αθήνα Σεπτέμβριος 2006

<i>Πρόλογος</i>	4
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η «παρανόηση» (misperception) και ο ρόλος της στο επίπεδο λήψης αποφάσεων. Γενική θεωρητική τοποθέτηση.</i>	6
Θεωρίες Λήψης Απόφασης και το φαινόμενο της «παρανόησης»	6
Κατηγορίες «παρανόησης» κατά Jervis:	8
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ρόλος της παρανόησης στα Ελληνοτουρκικά προβλήματα.</i>	12
Η ιστορική αντίληψη για τον «άλλο»	12
Ελληνοτουρκικά σημεία τριβής	15
Ελληνοτουρκικές «διαφορές» και status quo	15
Η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και η κρίση του Μαρτίου 1987	18
Εύρος χωρικών υδάτων και Casus Belli	26
Παραβάσεις – παραβιάσεις του FIR και του Εθνικού Εναέριου Χώρου	33
Οι «γκρίζες ζώνες» και η κρίση των Ιμίων	40
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Συμπεράσματα</i>	53
<i>Επιλογος</i>	57
<i>ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Θεωρίες Λήψεως Αποφάσεως</i>	59
<i>ΧΑΡΤΗΣ 1: Χωρική θάλασσα Ελλάδας 6ν.μ.</i>	60
<i>ΧΑΡΤΗΣ 2: Χωρική θάλασσα Ελλάδας 12ν.μ.</i>	61
<i>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:</i>	62

«Εσείς μπορεί να μην ενδιαφέρεσθε για τον πόλεμο, ο πόλεμος όμως ενδιαφέρεται για σάς».

Λέων Τρότσκυ

Στο Χριστόδουλο, τον Παναγιώτη και τον Έκτορα. Θύματα «παρανόησης».

Πρόλογος

«Στον χειρισμό μιας κρίσης, που οι αλληλεπιδράσεις διαγράφουν και την προοπτική της, δεν αρκεί να έχει μόνο η μια πλευρά την ορθή εικόνα της άλλης. Είναι αναγκαίο να αντιληφθούμε και το τι εικόνα έχει ο αντίπαλος για εμάς, διότι η ζεύξη των δύο αυτών εικόνων, προσδιορίζει την επόμενη κίνηση. Η ανάλυση κρίσεων έχει επιβεβαιώσει ότι ο αντίπαλος σπάνια έχει την ίδια εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας. Η απόκλιση αυτή επηρεάζει προφανώς τις αντιλήψεις του και τη συμπεριφορά του, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τη δική μας συμπεριφορά.»

(Από το βιβλίο του Ναυάρχου Χ. Λυμπέρη «Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων»)

Μια κρίση και συνακόλουθα η ενδεχόμενη σύγκρουση προκαλούνται εξαιτίας των αντιτιθέμενων συμφερόντων των εμπλεκομένων και εξαιτίας των αντιλήψεων του ενός για τον άλλο. Οι αντιλήψεις μας συνοδεύονται από πράξεις. Αν αντιλαμβανόμαστε τον «άλλο» ως «κακό» θα αντιδράσουμε ανάλογα. Η αντίληψη όμως για τον «άλλο», πολλές φορές περνά μέσα από τους παραμορφωτικούς φακούς των επιθυμιών, των αναγκών και των προηγούμενων εμπειριών μας.

Καθώς, λοιπόν, όλη η ανθρώπινη συμπεριφορά βασίζεται σε ψυχολογικές μεταβλητές, είναι απόλυτα λογικό να υποθέσουμε ότι οι «λήπτες αποφάσεων» (ιδίως οι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες όταν ενεργούν υπό ψυχολογική πίεση) είναι ευάλωτοι στο να δημιουργήσουν εσφαλμένη αντίληψη (=παρανόηση) για τις προθέσεις του αντιπάλου και να προβούν σε λανθασμένες αντιδράσεις. Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών μπορεί να είναι η δημιουργία και κλιμάκωση μιας κρίσης αλλά και η εξέλιξή της σε σύγκρουση που λογικά θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι να εξετάσει τον ρόλο της παρανόησης στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών προβλημάτων και ιδιαίτερα τον ρόλο που έπαιξε ή δύναται να παίξει στη δημιουργία και κλιμάκωση μη εσκεμμένων κρίσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Κατ' αρχάς, μια προειδοποίηση: Είναι ιδιαίτερα αμφισβητούμενο εάν πράγματι υπάρχει πεδίο για ουσιαστική «παρανόηση» στις διεθνείς σχέσεις. Η διεθνής συμπεριφορά αναλύεται με διαφορετικό τρόπο από τις δύο ισχυρότερες ακαδημαϊκές παραδόσεις που μάλιστα «δεν μιλούνται» μεταξύ τους. Η ρεαλιστική θεώρηση αντιλαμβάνεται ότι η συμπεριφορά των κρατών βασίζεται στον αγώνα τους για μεγιστοποίηση της ισχύος τους και είναι ομοιότυπη παγκόσμια και προφανής ως κίνητρο των ηγετών και των χωρών τους. Ως συνέπεια αυτού, όπως οι οικονομολόγοι αναπτύσσουν μοντέλα συμπεριφοράς για τις οικονομίες, έτσι και οι διεθνολόγοι μπορούν να διατυπώσουν γενικευμένες θεωρίες διεθνούς συμπεριφοράς, βασιζόμενοι αποκλειστικά και μόνο στη σχετική τοποθέτηση ενός κράτους ως προς την κατανομή ισχύος στο Διεθνές Σύστημα και χωρίς να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, στην ιστορία, στην εσωτερική πολιτική οργάνωση. Οι πολιτικοί είναι παντού πολιτικοί. Οι Έλληνες πολιτικοί είναι σαν Τούρκοι πολιτικοί με διαφορετικό στόχο εξυπηρέτησης συμφερόντων. Και αντίστροφα.

Άλλες, όμως, σχολές σκέψης πιστεύουν ότι απαιτείται πολύ βαθιά μελέτη της ιστορίας του πολιτισμού, ακόμα και της γλώσσας για να καταλάβει κανείς τι άποψη έχει για τον εαυτό του και για τους άλλους ένας Έλληνας, ένας Τούρκος, ένας Αμερικανός ή ένας Ιρανός, και με τι κριτήρια λαμβάνει τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής της χώρας του. Είναι πολύ δύσκολο να γνωρίζεις τον «άλλο».

Έχοντας ως αφετηρία αυτή την επισήμανση και με πλήρη επίγνωση ότι η ενασχόληση με το πρόβλημα της «παρανόησης» από κάποιους ίσως θεωρηθεί ανόητη, θα προσπαθήσουμε με την παρούσα μελέτη να αποδείξουμε πως παρά το ότι οι εθνικές επιδιώξεις και οι πολιτικές επιταγές της Ελλάδας (και τις Τουρκίας κατ' αντιστοιχία) θεωρούνται (από τους πολιτικούς που τις χειρίζονται και τις προβάλλουν προς τα έξω) ότι κινούνται στη σφαίρα του αυτονόητου και του δικαίου, όταν η άλλη πλευρά δεν αντιλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο τις προθέσεις αυτές, τότε οι επιταγές αυτές εκλαμβάνονται αυτομάτως ως εχθρικές και απειλητικές και μπορεί να οδηγήσουν σε κρίση ή και σύγκρουση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η «παρανόηση» (misperception) και ο ρόλος της στο επίπεδο λήψης αποφάσεων. Γενική θεωρητική τοποθέτηση.

Θεωρίες Λήψης Απόφασης και το φαινόμενο της «παρανόησης»

Η «λήψη απόφασης» είναι μια διαδικασία σύμφυτη με την πολιτική. Κάποιοι μάλιστα ορίζουν την πολιτική ως τίποτε άλλο παρά «λήψη αποφάσεων με θεσμοθετημένα μέσα για τη διανομή ή ανακατανομή αξιών»¹. Η λήψη απόφασης λαμβάνει χώρα είτε σε κανονικές συνθήκες είτε σε κατάσταση κρίσης, πάντα όμως έχει το στοιχείο της αβεβαιότητας. Σε μια κρίση φυσικά, η αβεβαιότητα είναι πιο μεγάλη. Αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη πληροφοριών κάποιες φορές οδηγεί τους λήπτες αποφάσεων σε εσφαλμένες επιλογές.

Όπως λοιπόν η λήψη αποφάσεων διατρέχει και καθορίζει όλες τις μορφές της πολιτικής (οικονομική, κοινωνική κλπ), κατά μείζονα λόγο το πράττει και με την εξωτερική πολιτική των κρατών. Συνακόλουθα, η λήψη αποφάσεων αποτελεί αντικείμενο μελέτης της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων στο πλαίσιο της οποίας έχουν διατυπωθεί αρκετές σχετικές θεωρίες. Οι θεωρίες αυτές προσφέρουν μεθόδους για την ανάλυση, τη μελέτη και την εξαγωγή συμπερασμάτων για την εκπόνηση εξωτερικής πολιτικής τόσο κάτω από κανονικές συνθήκες

---

¹ Βλ Ηλίας Κουσκουβέλης, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις». Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ 281

όσο και κάτω από συνθήκες κρίσης ². Οι θεωρίες λήψης αποφάσεων κατατάσσονται σε ορθολογικές, μη συμβατής λογικής και υποκειμενικές ή ψυχολογικές. Οι κυριότερες από αυτές τις θεωρίες παρατίθενται επιγραμματικά στον Πίνακα 1, στο τέλος της παρούσας μελέτης.

Η θεωρία που θα χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο στην παρούσα μελέτη είναι εκείνη της «παρανόησης» (misperception). Η θεωρία αυτή ασχολείται με την ορθή ή λανθασμένη λήψη αποφάσεων λόγω της παρανόησης των προθέσεων ενός άλλου παράγοντα του διεθνούς συστήματος. Η βάση της θεωρίας αυτής στηρίζεται στο γεγονός ότι κάθε παράγων, όταν αποφασίζει, προσπαθεί να προβλέψει πώς οι άλλοι θα δράσουν και ποιες θα είναι οι συνέπειες των πράξεων τους. Το συμπέρασμα της θεωρίας είναι ότι «παρόλο που ο πόλεμος προκύπτει κατά κανόνα ως συνειδητή επιλογή ενός ηγέτη, πάντα εμπεριέχει στοιχεία παρανόησης λόγω της δυσκολίας στην εκτίμηση καταστάσεων, τεχνολογικών παραγόντων και οργανισμικών δυνατοτήτων» ³

---

² Βλ. στο ίδιο, σελ 284

³ Βλ. στο ίδιο, σελ 360

Κατηγορίες «παρανόησης» κατά Jervis:

Ο Robert Jervis, σε ένα από τα σημαντικότερα βιβλία σχετικά με το θέμα της «παρανόησης» (misperception) στις Διεθνείς Σχέσεις ⁴, επιχειρεί μια διεξοδική εξέταση σχετικά με το *αν οι αντιλήψεις των ατόμων που αποφασίζουν στα θέματα εξωτερικής πολιτικής επιδρούν και σε ποιο βαθμό στη φύση των λαμβανόμενων αποφάσεων, αλλά και στη γενικότερη διαδικασία της λήψης αποφάσεων*. Κατά τον R. Jervis, οι διεθνείς καταστάσεις και η εξωτερική πολιτική παρουσιάζονται ιδιαίτερα απλοποιημένες, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η εξήγηση διαφορετικών αντιδράσεων κρατών σε ομοιόμορφες συνθήκες. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι επειδή η πραγματικότητα είναι πολυσύνθετη, απαιτείται και σύνθετη προσπάθεια κατανόησής της.

Κατά τον Jervis, το καταλληλότερο επίπεδο ανάλυσης στο χώρο των Διεθνών Σχέσεων, είναι το επίπεδο λήψης των αποφάσεων. Οδηγείται στο συμπέρασμα αυτό, εξηγώντας μέσα από ιστορικά και κοινωνικά παραδείγματα ότι τα υπόλοιπα επίπεδα ανάλυσης – συστημικό, κρατικό και γραφειοκρατικό – απέτυχαν να δώσουν ικανοποιητικές ερμηνείες της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων. Ο λόγος είναι ότι, κατά τον Jervis, η βασική μεταβλητή που καθορίζει τη λήψη απόφασης είναι οι αντιλήψεις των ατόμων που εμπλέκονται στη διαδικασία αυτή, των ατόμων δηλαδή που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Οι αντιλήψεις που επικρατούν για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης είναι πιθανό να διαφέρουν. Συνακόλουθα, διαφορετικές αντιλήψεις οδηγούν σε διαφορετικές αντιδράσεις.

Ουσιαστικά, λοιπόν, η συμπεριφορά των δρώντων εξαρτάται από τις διαφορετικές αντιλήψεις τους σχετικά με την πραγματική κατάσταση, αλλά και τις εκτιμήσεις τους σχετικά με το ποιες πολιτικές πρέπει να ακολουθηθούν. Η κατανόηση αυτής της συμπεριφοράς είναι εφικτή, αρκεί να γνωρίζουμε την πρόθεση του δρώντος, δηλαδή τη δράση που πρόκειται να αναλάβει υπό ορι-

---

⁴ Robert Jervis, "Perceptions and Misperceptions in International Politics, Princeton University Press, Princeton NJ, 1976

σμένες συνθήκες. Η σημαντικότητα της κατανόησης της συμπεριφοράς αυτής έγκειται στο να έχουμε διαμορφώσει τις σωστές αντιλήψεις σχετικά με την πρόθεση του δρώντος. Σε πολλές περιπτώσεις, λανθασμένες αντιλήψεις περί των προθέσεων ετέρων κρατών οδήγησαν σε έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Συμπερασματικά, η λανθασμένη αντίληψη σχετικά με τη φύση και τις προθέσεις ενός δρώντος συνεπάγεται την λανθασμένη πολιτική επιλογή, η οποία μπορεί να επιφέρει κινδύνους.

Δώδεκα χρόνια μετά το πρώτο βιβλίο του σχετικά με την «παρανόηση», ο Robert Jervis προσπάθησε σε ένα πολύ σημαντικό άρθρο του να κωδικοποιήσει τις περιπτώσεις παρανόησης στις Διεθνείς Σχέσεις με μία σειρά υποθέσεων εργασίας.⁵ Αυτές οι υποθέσεις εργασίας είναι:

- Οι λήπτες αποφάσεων τείνουν να προσαρμόζουν τις πληροφορίες που δέχονται στις θεωρίες και στις απόψεις που ήδη έχουν. Οι θεωρίες και οι απόψεις τους προσδιορίζουν ουσιαστικά αυτά που παρατηρούν, δηλαδή βλέπουν αυτά που θέλουν να βλέπουν. Ακόμη, το μέγεθος της επιρροής που ασκεί μία θεωρία σε ένα υποκείμενο τελεί σε συνάρτηση με τη βεβαιότητα ή αβεβαιότητα των πληροφοριών και την πίστη που έχει το υποκείμενο στη συγκεκριμένη θεωρία.

- Οι λήπτες αποφάσεων είναι πιθανόν να οδηγηθούν σε λάθος, επειδή, όντας προσκολλημένοι σε μία άποψη, απορρίπτουν τις νέες πληροφορίες και δεν διατίθενται να προσαρμοσθούν σε αυτές. Με άλλα λόγια, τείνουν να κάνουν τις προβλέψεις τους και να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους βιαστικά και πρόωρα.

- Οι ικανότητες αντίληψης και κατανόησης και οι απόψεις που μπορούν να διαμορφωθούν από ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες εξαρτώνται από τις εμπειρίες και την παιδεία του λήπτη της απόφασης. Κατά τον Jervis τρεις παράγοντες επηρεάζουν τις απόψεις του κάθε λήπτη απόφασης σχετικά με το διεθνές σύστημα:

⁵ Robert Jervis, "Hypotheses on Misperception", World Politics, том 20, no 3, 1968

Οι απόψεις του για το πολιτικό σύστημα της χώρας του, οι προηγούμενες εμπειρίες του και η παγκόσμια ιστορία.

- Οι προηγούμενες εμπειρίες ενός παράγοντα ή μίας χώρας σε έναν κίνδυνο οδηγούν σε παρόμοια συμπεριφορά και έναντι διαφορετικών κινδύνων. Όπως συχνά λέγεται, αυτοί που θυμούνται το παρελθόν είναι βέβαιο ότι θα κάνουν λάθη σε αντίθετες περιπτώσεις.

- Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τις πληροφορίες που δέχονται εξαρτάται και από τα προβλήματα που τους απασχολούν εκείνη τη στιγμή.

- Οι λήπτες των αποφάσεων που δέχονται πληροφορίες για τον αντίπαλο τείνουν να σκέπτονται ότι ο αντίπαλος είναι πιο επιθετικός από αυτούς.

- Οι λήπτες αποφάσεων τείνουν να σκέπτονται ότι η δράση και οι πράξεις του αντιπάλου είναι πιο ιεραρχημένες, πειθαρχημένες και συντονισμένες.

- Επειδή οι κυβερνήσεις των χωρών συνήθως αντλούν τις πληροφορίες τους από το Υπουργείο Εξωτερικών των άλλων χωρών, τείνουν να παραβλέπουν ότι συχνά υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με τις κινήσεις της συγκεκριμένης χώρας στη διεθνή σκηνή, καθώς μπορεί η άποψη του εν λόγω Υπουργείου να αποτελεί μειοψηφία στο εσωτερικό μίας κυβέρνησης.

- Οι παράγοντες τείνουν να υπερεκτιμούν τον βαθμό κατά τον οποίο η άλλη πλευρά δρα ως αποτέλεσμα μίας δικής τους ενέργειας, ειδικά όταν η δράση των άλλων είναι σύμφωνη με τις δικές τους επιθυμίες. Έτσι στην περίπτωση μίας ευνοϊκής για τα ελληνικά συμφέροντα πράξης μίας χώρας, αυτή αποδίδεται σε δικές μας ενέργειες. Αντίθετα, στην περίπτωση αρνητικής προς τα συμφέροντα τους δράσης, οι παράγοντες τείνουν να πιστεύουν ότι αυτή η πράξη δεν οφείλεται σε αντίδραση σε κάποια δική τους προηγηθείσα κίνηση, αλλά απορρέει από την εχθρική συμπεριφορά των αντιπάλων.

- Οι παράγοντες στο διεθνές σύστημα τείνουν ακόμη να πιστεύουν ότι, όταν δεν κρύβουν τις προθέσεις τους, οι υπόλοιποι τις αντιλαμβάνονται όπως πράγματι προβάλλονται.

- Οι παράγοντες στο διεθνές σύστημα δυσκολεύονται να αντιληφθούν ότι οι υπόλοιποι τους προσδιορίζουν ως απειλή και ακόμη περισσότερο δυσκολεύονται να κατανοήσουν το γιατί οι άλλοι δεν βλέπουν ως σημαντικά αυτά που βλέπουν εκείνοι.

- Οι λήπτες των αποφάσεων, τέλος, τείνουν να παραβλέπουν το γεγονός ότι πληροφορίες ή δεδομένα, που μπορεί να στηρίζουν ή να επιβεβαιώνουν τις απόψεις τους, στηρίζουν και επιβεβαιώνουν και άλλες απόψεις.

Αυτές οι υποθέσεις εργασίας θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα μελέτη ως σημεία αναφοράς και ελέγχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ρόλος της παρανόησης στα Ελληνοτουρκικά προβλήματα.

Η ιστορική αντίληψη για τον «άλλο»

«...Οι Τούρκοι είναι σαν αχόρταγοι λύκοι. Είναι άνθρωποι που τους δίνεις ένα μέτρο και σου παίρνουν ένα μίλι. Και πάντα υπάρχει ο φόβος για το πώς θα δράσουν, αφού έχουν την έφεση να βάζουν το στρατό τους πάντα μπροστά...»

«... Οι Έλληνες είναι σαν κακομαθημένα παλιόπαιδα. Που καλοπερνούν αφού τους έχουν δοθεί όλα όσα έχουν ζητήσει και όμως ζητούν και άλλα. Που αυτό που τους χρειάζεται είναι ένα γερό χέρι ξύλο και μόλις το φάνε όλα θα διορθωθούν. Μπαινοβγαίνουν στις Βρυξέλλες κι εμείς είμαστε διαρκώς απ' έξω...»

(αποσπάσματα από παράθεση απόψεων Ελλήνων και Τούρκων σε χώρο συζήτησης (chat room) στο διαδίκτυο)

Η αντίληψη που έχει ο ένας λαός για τον άλλο έχει μέγιστη πολιτική σημασία και έχει σμιλευτεί στη διάρκεια της πολυτάραχης ιστορίας των δύο χωρών. Η αντίληψη των Ελλήνων για τους Τούρκους επηρεάζεται βαθύτατα από την μακρά περίοδο της τουρκοκρατίας και είναι γεμάτη από εικόνες βίας και βαρβαρότητας εκ μέρους ενός απολίτιστου εισβολέα. Η σύγχρονη Τουρκία, για τον Έλληνα, δεν έχει ακόμα αποβάλλει τα χαρακτηριστικά του Οθωμανού κατακτητή. Επιδιώκει την επιβολή των συμφερόντων της βασιζόμενη στην πίεση και την ισχύ και αδιαφορεί για το Διεθνές Δίκαιο.

Η αντίληψη του Τούρκου για τον Έλληνα από την περιφρόνηση προς το ραγιά, ποίμνιο του κατακτητή, πέρασε στο φθόνο για την άνοδο, οικονομική και πνευματική, του υπόδουλου μέσα στο πλαίσιο της Αυτοκρατορίας. Προστέθηκε ύστερα η μνησικακία για τους επαναστάτες που έκαναν την αρχή της διάλυσης

της Αυτοκρατορίας και κορυφώθηκε σε έχθρα, όταν οι Έλληνες απείλησαν την καρδιά του τουρκικού έθνους, τη Μικρά Ασία.⁶

Όπως αποτυπώνεται στα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια, στην επίσημη τουρκική ιστοριογραφία αλλά και στην τουρκική λογοτεχνία οι Έλληνες είναι αναξιόπιστοι, πονηροί και αχόρταγοι διότι παρά τη μεγαλοθυμία και την ανοχή της Οθωμανικής διακυβέρνησης απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς της Αυτοκρατορίας, επέδειξαν αχαριστία και επαναστάτησαν με σκοπό την ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Για την εξυπηρέτηση του σκοπού τους εκμεταλλεύτηκαν την έχθρα των Μεγάλων Δυνάμεων για τους Τούρκους και κατέστρωσαν το σχέδιο της «Μεγάλης Ιδέας» το οποίο ποτέ δεν εγκατέλειψαν. Οι Έλληνες, κατά τους Τούρκους, έχουν παρασύρει τη δυτική ιστοριογραφία στην πλάνη ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είναι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και των Βυζαντινών και ως εκ τούτου οι νόμιμοι συνεχιστές και κληρονόμοι τους. Για το λόγο αυτό, από το 1930 και μετά, αναπτύσσεται και δημοσιεύεται στην Τουρκία η άποψη ότι όλα τα Έθνη της Ευρασίας (συμπεριλαμβανομένων και των αρχαίων Ελλήνων) προήλθαν από τους αρχαίους Τούρκους. Τα 1000 έτη του Βυζαντίου αποσιωπούνται συστηματικά⁷.

Όταν οι μνήμες αυτού του παρελθόντος συνδυάζονται με πιο πρόσφατα γεγονότα, η αρνητική εικόνα που έχουν οι Τούρκοι για τους Έλληνες εντείνεται. Έτσι λοιπόν, το αίτημα Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, η αποτυχημένη δοκιμή συμβίωσης των δύο κοινοτήτων στο νησί με αποκορύφωμα τα γεγονότα του 1964 (συμπίεση του τουρκοκυπριακού στοιχείου μέσα σε θυλάκους) δημιούργησε ανασφάλεια και ενίσχυσε την εντύπωση της ελληνικής δολιότητας και παρασπονδίας⁸. Αλλά και στο πολύ κοντινό παρελθόν, η στάση της Ελλάδας σχετικά με το PKK, η αρχική αντίθεσή μας για ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η προμήθεια των αντιαεροπορικών βλημάτων S-300 και άλλα παρό-

⁶ Βλ Θεοδωρόπουλος Βύρων, «Οι Τούρκοι και εμείς», Φυτράκη, Αθήνα, 1988, σ. 336

⁷ Βλ. Ηρακλής Μήλας, "National Perception of the "Other" and the persistence of some images", άρθρο στο Mustafa Aydin – Kostas Ifantis, «Turkish – Greek Relations. The Security Dilemma in the Aegean», Routledge, 2004, σελ 54-58

⁸ Βλ Θεοδωρόπουλος Βύρων, «Οι Τούρκοι και εμείς», Φυτράκη, Αθήνα, 1988, σ. 337

μοιας υφής θέματα καλλιεργούν στους Τούρκους την άποψη ότι οι Έλληνες επιδιώκουν τη φθορά της Τουρκίας και τον αποκλεισμό της από το δυτικό κόσμο.

Ελληνοτουρκικά σημεία τριβής

Στις σελίδες που ακολουθούν θα εξεταστούν μερικά από τα σοβαρότερα σημεία τριβής ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, όχι τόσο από την νομική ή πολιτική τους πλευρά, αλλά κυρίως από την πλευρά της αντίληψης (ορθής ή εσφαλμένης) των προθέσεων του «άλλου» δρώντα. Με αυτό τον τρόπο θα αναζητηθεί σε ποιες περιπτώσεις παρεισέφρησε (πέρα από το αδιαμφισβήτητο καθοριστικό εθνικό συμφέρον) ο παράγοντας της παρανόησης των προθέσεων και ενεργειών του «αντιπάλου» και πώς αυτό οδήγησε σε μη επιθυμητή κρίση.

Ελληνοτουρκικές «διαφορές» και status quo

Μελετώντας κανείς τις αντίστοιχες ιστοσελίδες των Υπουργείων Εξωτερικών Ελλάδας⁹ και Τουρκίας¹⁰ θα διαπιστώσει καταρχάς ότι η ελληνική θεώρηση των Ελληνοτουρκικών διαφορών είναι ότι ... δεν υπάρχουν Ελληνοτουρκικές διαφορές, πλην του θέματος της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου (το οποίο όντας καθαρά νομικό πρόβλημα πρέπει να παραπεμφθεί προς επίλυση στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης). Τα θέματα του ελληνικού εναέριου χώρου, των ελληνικών χωρικών υδάτων, του FIR Αθηνών, της ελληνικής κυριαρχίας επί αριθμού νησιών, νησίδων και βράχων του Ανατολικού Αιγαίου και του καθεστώτος αποστρατικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου αναφέρονται στην ελληνική ιστοσελίδα ως «τουρκικές διεκδικήσεις». Επιπρόσθετα, τα θέματα της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία, της λειτουργίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης και του Οικουμενικού Πατριαρχείου περιγράφονται ως «διεθνείς υποχρεώσεις της Τουρκίας». Αντίθετα, φυσικά, στην ιστοσελίδα του τουρκικού ΥΠΕΞ όλα τα παραπάνω τίθενται ως «προβλήματα» ή «διαφορές» κάτω από την ενότητα «Πολιτικές σχέσεις Τουρκίας – Ελλάδας».

Επί της ουσίας, αν και θα το επιθυμούσαμε σφοδρά, η οριοθέτηση της

---

⁹ www.mfa.gr

υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου δεν είναι η μοναδική ελληνοτουρκική διαφορά. Από τη στιγμή που μια από τις δύο πλευρές (δίκαια ή άδικα, αδιάφορο) θεωρεί ότι υπάρχει μια διαφωνία και επιδιώκει να επιφέρει μια διαφοροποίηση στην υφιστάμενη κατάσταση, την οποία εκτιμά ως μη αποδεκτή ή ως άδικη, υφίσταται σαφέστατα «διαφορά», είτε το θέλουμε είτε όχι.

Η κεντρική ιδέα της ελληνικής θεώρησης για τα ελληνοτουρκικά προβλήματα είναι ότι από το 1973 μέχρι σήμερα η Τουρκία αμφισβητεί κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και επιδιώκει την αναθεώρηση του νομικού καθεστώτος στο Αιγαίο. Στις αμφισβητήσεις αυτές η Ελλάδα απαντά σταθερά, επικαλούμενη το Διεθνές Δίκαιο. Μια προσεκτική μελέτη, όμως, των τουρκικών επίσημων απόψεων μας αποκαλύπτει ότι στη δική τους θεώρηση η Ελλάδα είναι εκείνη που έχει αναθεωρητικές βλέψεις, ενώ η Τουρκία επιθυμεί τη διατήρηση του status quo.

Σύμφωνα λοιπόν με την Τουρκική θεώρηση, η Τουρκία και η Ελλάδα, ως μοναδικές παράκτιες χώρες στο Αιγαίο, έχουν νόμιμα δικαιώματα και συμφέροντα σε αυτό. Το status quo του Αιγαίου καθορίστηκε με τη συνθήκη της Λοζάννης το 1923 την οποία η Τουρκία υποστηρίζει πλήρως και περιμένει και από την Ελλάδα να επιδείξει αντίστοιχη συμπεριφορά. Με τη συνθήκη αυτή επιβλήθηκε, κατά την Τουρκία, μια πολιτική ισορροπία ανάμεσα στις 2 χώρες βασιζόμενη στην εναρμόνιση των συμφερόντων τους. Είναι αληθές ότι το 1923 δεν μπορούσε να προβλεφθεί το θέμα της Υφαλοκρηπίδας. Όπως και να έχει όμως το πράγμα, το πνεύμα ισορροπίας που είναι εγγενές στη Συνθήκη αυτή πρέπει να αποτελεί οδηγό για κάθε προκύπτον θέμα, συμπεριλαμβανομένης και της Υφαλοκρηπίδας. Το βασικό σκεπτικό της Λοζάννης, σύμφωνα με την επίσημη άποψη της Τουρκίας, είναι να προσδώσει στις παράκτιες χώρες κάποιες περιορισμένες περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας και να αφήσει το υπόλοιπο Αιγαίο για την κοινή ωφέλεια Τουρκίας και Ελλάδας. Έτσι, είναι προφανές ότι εάν μια από τις 2 παράκτιες χώρες μονομερώς επεκτείνει τη θαλάσσια δικαιοδοσία της στο

---

¹⁰ www.mfa.gov.tr

Αιγαίο και αποστερήσει την άλλη παράκτια χώρα από την εξάσκηση των υφιστάμενων δικαιωμάτων της, δεν μπορούμε πλέον να ομιλούμε για ισορροπία της Λοζάννης στο Αιγαίο.

Συνοπτικά, σύμφωνα με την τουρκική άποψη, οι Τουρκοελληνικές σχέσεις αναφορικά με το Αιγαίο πρέπει να βασίζονται στις ακόλουθες αρχές:

- Το Αιγαίο είναι μια κοινή θάλασσα για Τουρκία και Ελλάδα.
- Κάθε μια από τις δύο χώρες έχει υποχρέωση να σέβεται τα δικαιώματα και τα συμφέροντα της άλλης σε αυτό το χώρο.
- Η ελευθερία κίνησης για αυτές (αλλά και για τις τρίτες χώρες) στην ανοικτή θάλασσα του Αιγαίου και στον εναέριο χώρο πάνω από αυτήν δεν πρέπει να παρεμποδίζεται
- Κάθε απόκτηση επιπρόσθετης κυριαρχίας θαλάσσιας περιοχής πρέπει να βασίζεται σε αμοιβαία συναίνεση των δύο χωρών και πρέπει να είναι δίκαια και ισομερής

Κατά την Τουρκία, η κύρια πηγή έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι η ελληνική αντίληψη του ότι ολόκληρο το Αιγαίο είναι Ελληνική θάλασσα, απαξιώνοντας τα δικαιώματα και συμφέροντα που έχει η Τουρκία ως παράκτιο κράτος. Η τουρκική πολιτική, επομένως, βασίζεται στο σεβασμό του status quo, σε αντίθεση με την ελληνική η οποία επιδιώκει την ανατροπή του προς όφελος της Ελλάδας.

Η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και η κρίση του Μαρτίου 1987

Η Ελλάδα, όπως προείπαμε, θεωρεί την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ως τη μόνη διαφορά, και πάντως νομικής φύσεως, μεταξύ των δύο χωρών και συνεπώς προκρίνει τη δικαστική διευθέτησή της. Αντιθέτως, η Τουρκία ανάγει τη διαφορά από διαφορά νομικής φύσεως, σε πολιτική και καλεί την Ελλάδα για την επίλυσή της με απευθείας διάλογο, στον οποίο όμως να συμπεριλαμβάνονται και όλες οι «συναφείς» διαφορές στο Αιγαίο.

Τα θεμελιώδη επιχειρήματα των δύο χωρών, όπως έχουν ανεπίσημα αποτυπωθεί μέχρι σήμερα σε διάφορα δημοσιεύματα είναι τα ακόλουθα:

- Ελλάδα:
  - Η γειτνίαση των ελληνικών νησιών με τις ακτές της Τουρκίας στο ανατολικό Αιγαίο χωρίς άλλο επιβάλλει την χάραξη της υφαλοκρηπίδας στην μέση γραμμή των ελληνικών νησιών και των ακτών της Τουρκίας, λόγω του ενιαίου και αδιαίρετου της συνέχειας μεταξύ ηπειρωτικού εδάφους και νησιωτικών συμπλεγμάτων, όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα που νομικά είναι η περιοχή μετά την Χωρική Θάλασσα που στις περισσότερες περιπτώσεις εφάπτεται ή επικαλύπτεται.
  - Τα νησιά εθιμικά και συμβατικά έχουν δικαίωμα σε υφαλοκρηπίδα.
  - Η ελληνική υφαλοκρηπίδα του χερσαίου(ηπειρωτικού) κορμού της, γεωλογικά δεν διακόπτεται στο Αιγαίο και συναντιέται με τα ανατολικά ελληνικά νησιά αποτελώντας αδιαίρετο σύνολο.
- Τουρκία:

- Τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν ανυψώσεις της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας της Ανατολίας και έτσι δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα.
- Το Αιγαίο είναι περιοχή με ιδιαιτερότητα και γι' αυτό τα νησιά θα πρέπει να υπολογίζονται ως ειδικές περιστάσεις στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.
- Η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνει με βάση την αρχή της ευθυδικίας (equitable principle) για να επιτευχθεί δίκαιο αποτέλεσμα (equity) που δεν το προσφέρει η οριοθέτηση με την μέση γραμμή.

Στο χάρτη που ακολουθεί απεικονίζεται με «κεραμιδί» χρώμα η Τουρκική Υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο κατά την Ελληνική άποψη (η Ελληνική Υφαλοκρηπίδα καλύπτει όλο τον υπόλοιπο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου έξω από την ελληνική Χωρική Θάλασσα). Με διακεκομμένη γραμμή απεικονίζεται η διεκδίκηση Υφαλοκρηπίδας κατά την Τουρκική άποψη, «στο μέσον του Αιγαίου».

Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου χρονολογείται από το Νοέμβριο 1973, όταν δημοσιεύθηκε στην Τουρκική Εφημερίδα της Κυβέρνησης απόφαση παραχώρησης στην κρατική τουρκική εταιρεία πετρελαίων αδειών διεξαγωγής ερευνών σε υποθαλάσσιες περιοχές πλησίον ελληνικών νήσων. Σε αντίστοιχη πράξη προχώρησε η Τουρκική Κυβέρνηση και το 1974, επεκτείνοντας τις ήδη εκχωρηθείσες περιοχές. Επιπλέον, το 1974 και το 1976 πραγματοποιήθηκαν έρευνες στο Αιγαίο από τουρκικά ωκεανογραφικά σκάφη (Τσανταρλί και Χόρα).

Σε μία προσπάθεια μείωσης της έντασης, από τις ως άνω τουρκικές ενέργειες έλαβαν χώρα συνομιλίες μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας στη Βέρνη και στις 11/11/1976 οι δυο χώρες προχώρησαν στην υπογραφή του ομώνυμου Πρακτικού, που έθετε το πλαίσιο συμπεριφοράς για τον περαιτέρω χειρισμό του ζητήματος έως ότου υποβληθεί στο Διεθνές Δικαστήριο. Μετά την άρνηση της Τουρκίας να προσφύγει σε αυτό, το Πρακτικό της Βέρνης, σύμφωνα με την ελληνική θέση, έπαυσε να ισχύει («κατέστη ανενεργό»).

Από το 1982 η Τουρκία άρχισε να διαμαρτύρεται διότι η Ελλάδα διεξήγαγε έρευνες για πετρέλαιο σε θαλάσσια περιοχή ανατολικά της Θάσου, παραβιάζοντας το «Πρακτικό της Βέρνης», το οποίο κατά την άποψή της εξακολουθούσε να ισχύει. Επρόκειτο για γεωτρήσεις που διενεργούσε, κατόπιν συμφωνίας με το ελληνικό κράτος, μια κοινοπραξία ξένων εταιρειών, στην θέση Πρίνος (εντός ελληνικών χωρικών υδάτων). Οι διαμαρτυρίες της Τουρκίας αρχικά είχαν χαλαρό χαρακτήρα, δεδομένου ότι το Πρακτικό της Βέρνης δεν απαγορεύει τις έρευνες εντός των χωρικών υδάτων¹¹, αλλά προκλήθηκαν από τη Σιβυλλική θέση της ελληνικής επίσημης πλευράς ότι *«το αν, το πότε, το πώς και το πού θα κάνουμε γεωτρήσεις, αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμα της Ελλάδας, εκφραζόμενο*

¹¹ Στο σημείο 6 το πρακτικό προβλέπει κατά λέξη τα εξής: «Τα δύο μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να απέχουν από κάθε πρωτοβουλία ή πράξη σχετική με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου η οποία θα μπορούσε να παρενοχλήσει τη διαπραγμάτευση»

από την εκάστοτε νόμιμη Κυβέρνησή της»¹², δήλωση που άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο η Ελλάδα να χτυπήσει για πετρέλαιο και εκτός χωρικών της υδάτων.

Τα πράγματα έγιναν πιο πολύπλοκα όταν η κοινοπραξία που εκμεταλλευόταν το κοίτασμα του Πρίνου ζήτησε, πράγμα που προβλεπόταν στη σύμβασή της, να επεκτείνει τις έρευνές της στη θέση Μπάμπουρας (12 ν. μίλια ανατολικά της Θάσου, επί της μη οριοθετημένης υφαλοκρηπίδας). Η Ελληνική Κυβέρνηση βρισκόταν σε πολύ λεπτή θέση. Από τη μια δεν επιθυμούσε να προχωρήσει σε ανοικτή ρήξη με την Τουρκία με το να εγκρίνει την πρόθεση της κοινοπραξίας. Από την άλλη δεν ήθελε να αρνηθεί, βάσει του Πρωτοκόλλου της Βέρνης, διότι θα έδινε την εντύπωση ότι δεσμεύεται από την Τουρκία. Για το λόγο αυτό αποφασίστηκε η λύση της απόκτησης ελέγχου της κοινοπραξίας από το ελληνικό δημόσιο μέσω εξαγοράς της πλειοψηφίας των μετοχών της από τη Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου (γεγονός που επιτρέπεται από το Σύνταγμα της Ελλάδας) ώστε να είναι εφικτή η παρεμπόδιση της διενέργειας ερευνών σε μη οριοθετημένη υφαλοκρηπίδα όσο οι διεθνείς συγκυρίες δεν είναι ευνοϊκές¹³.

Η κίνηση της εξαγοράς, αντί να καθυσυχάσει την τουρκική πλευρά, έδωσε την εντύπωση ότι αμέσως μετά την απόκτηση του ελέγχου της κοινοπραξίας η Ελλάδα θα προχωρούσε αιφνιδιαστικά σε έρευνες εκτός των χωρικών της υδάτων προσπαθώντας να δημιουργήσει τετελεσμένες καταστάσεις και να δοκιμάσει την ανοχή της Τουρκίας. Επιπρόσθετα, με σκοπό να προλάβει την καταληκτική ημερομηνία της ισχύουσας σύμβασης (4 Απριλίου 1987) η κοινοπραξία ανακοίνωσε ότι, ανεξάρτητα από τη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης, προτίθεται να εκτελέσει υποθαλάσσιες δοκιμές στη θέση «Μπάμπουρας» στις 28 Μαρτίου 1987.

Η Τουρκική Κυβέρνηση, ως αντίδραση στα παραπάνω, στις 26 Μαρτίου παραχωρεί άδεια στην Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου για έρευνες έξω από τα Τουρκικά χωρικά ύδατα. Στις 27 Μαρτίου ανακοινώνει ότι το Πλοίο Επιστημονικών Ερευνών Sismik απέπλευσε με συνοδεία πολεμικών πλοίων με προορι-

¹² Βλ. Γιάννης Καψής, «Οι 3 μέρες του Μάρτη», Λιβάνη, Αθήνα, 1990, σελ. 50

σμό την περιοχή πλησίον Θάσου όπου θα έφτανε την επομένη το μεσημέρι. Όλα αυτά συνοδεύονταν και από μεγάλη κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας και ιδίως της 4^{ης} Στρατιάς (Στρατιά Αιγαίου).

Αν ως οδηγό για την εξέταση της ύπαρξης παρανόησης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της συγκεκριμένης κρίσης (μέχρι αυτό το σημείο) χρησιμοποιήσουμε την κατά Jervis ανάλυση¹⁴, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

Υπόθεση εργασίας κατά Jervis	Αντίδραση ληπτών απόφασης
Οι λήπτες αποφάσεων τείνουν να προσαρμόζουν τις πληροφορίες που δέχονται στις θεωρίες και στις απόψεις που ήδη έχουν. Οι θεωρίες και οι απόψεις τους προσδιορίζουν ουσιαστικά αυτά που παρατηρούν, δηλαδή βλέπουν αυτά που θέλουν να βλέπουν.	Κατά την παγιωμένη τουρκική αντίληψη η Ελλάδα είναι χώρα που επιθυμεί διαρκή επέκταση (γεωγραφική και οικονομική) σε βάρος της Ελλάδας. Η δήλωση από τη μεριά της Ελλάδας ότι «το Πρωτόκολλό της Βέρνης κατέστη ανενεργό», οι ασαφείς δηλώσεις της ελληνικής κυβέρνησης για το αν θα εκτελέσει ή όχι έρευνες και η επικείμενη «κρατικοποίηση» της κοινοπραξίας, απλά ενισχύουν την αντίληψη αυτή.
Οι λήπτες αποφάσεων είναι πιθανόν να οδηγηθούν σε λάθος, επειδή, όντας προσκολλημένοι σε μία άποψη, απορρίπτουν τις νέες πληροφορίες και δεν διατίθενται να προσαρμοσθούν σε αυτές. Με άλλα λόγια, τείνουν να κάνουν τις προβλέψεις τους και να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους βιαστικά και πρόωρα	Όπως παραπάνω
Οι λήπτες των αποφάσεων που δέχονται πληροφορίες για τον αντίπαλο τείνουν να σκέπτονται ότι ο αντίπαλος είναι πιο επιθετικός από αυτούς.	Η τουρκική πλευρά εμφανίζεται πεπεισμένη ότι η Ελληνική κυβέρνηση θα προχωρήσει σύντομα σε έρευνες στη διαφιλονικούμενη περιοχή ώστε να δημιουργήσει τετελεσμένα και να δοκιμάσει την τουρκική ανοχή.

¹³ Βλ. στο ίδιο, σελ 36

¹⁴ Βλ. Κεφάλαιο 1 παρόντος κειμένου

Οι προηγούμενες εμπειρίες ενός παράγοντα ή μίας χώρας σε έναν κίνδυνο οδηγούν σε παρόμοια συμπεριφορά και έναντι διαφορετικών κινδύνων. Όπως συχνά λέγεται, αυτοί που θυμούνται το παρελθόν είναι βέβαιο ότι θα κάνουν λάθη σε αντίθετες περιπτώσεις.	Οι προηγούμενες έξοδοι των πλοίων ερευνών Τσανταρλί και Χόρα, το 1974 και 1976, οδήγησαν την Ελλάδα στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Βέρνης. Η εμπειρία αυτή, ενδεχομένως να οδήγησε την τουρκική πλευρά στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα μετά από μια αντίστοιχη κίνηση θα πάψει να ενεργεί μονομερώς και θα προσέλθει σε διαπραγματεύσεις¹⁵.
Οι λήπτες των αποφάσεων τείνουν να παραβλέπουν το γεγονός ότι πληροφορίες ή δεδομένα, που μπορεί να στηρίζουν ή να επιβεβαιώνουν τις απόψεις τους, στηρίζουν και επιβεβαιώνουν και άλλες απόψεις.	Η πρόθεση της Ελλάδας για «κρατικοποίηση» της κοινοπραξίας εξελήφθη από την Τουρκία ως προετοιμασία της Ελλάδας να προβεί σε έρευνες στην διαφιλονικούμενη περιοχή, αντί να εκληφθεί ως προσπάθεια της Ελλάδας να παρεμποδίσει την κοινοπραξία να κάνει τις εν λόγω έρευνες.
Οι παράγοντες στο διεθνές σύστημα τείνουν να πιστεύουν ότι, όταν δεν κρύβουν τις προθέσεις τους, οι υπόλοιποι τις αντιλαμβάνονται όπως πράγματι προβάλλονται.	Η διακήρυξη της Ελλάδας ότι το αν, το πότε, το πώς και το πού θα κάνει γεωτρήσεις, αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμά της, δεν ήταν καθόλου σαφής ως προς το νόημά της στην Τουρκική πλευρά.

Μετά τις εξελίξεις αυτές η αντίδραση της Αθήνα υπήρξε άμεση και σαφής:

- Μέγιστη κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων, κυρίως του Στόλου (με παροχή σαφών οδηγιών και Κανόνων Εμπλοκής που περιλάμβαναν το ενδεχόμενο βύθισης του Σισμικ σε περίπτωση μη συμμόρφωσής του).
- Ενημέρωση ΟΗΕ, NATO, ΕΟΚ και Κρατών δια της διπλωματικής οδού για τις Ελληνικές θέσεις.

¹⁵ Πράγμα που τελικά έγινε, λίγο αργότερα στο Νταβός.

- Έκτακτη μετάβαση του ΥΠΕΞ της Ελλάδας στη Βουλγαρία για συνομιλίες (με απώτερο σκοπό να ανησυχήσει το ΝΑΤΟ για τις πιθανές ελληνικές αντιδράσεις).
- Ανακοίνωση στο Πρέσβη των ΗΠΑ στην Αθήνα ότι για καθαρά στρατιωτικούς λόγους αναστέλλεται η λειτουργία της Αμερικάνικης Βάσης της Νέας Μάκρης (ώστε να λάβει μήνυμα δυσαρέσκειας αλλά και αποφασιστικότητας η αμερικανική πλευρά) .
- Συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ δύο φορές στο χώρο του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων, τη μία φορά, μάλιστα, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Με τις κινήσεις αυτές, η Ελλάδα καθόρισε με σαφήνεια και πειστικότητα τη διαχωριστική γραμμή πέρα από την οποία θα προχωρούσε σε πολεμική ενέργεια. Σε αυτή τη φάση της κρίσης δεν αφέθηκε περιθώριο για παρανόηση στην άλλη πλευρά, με δεδομένο μάλιστα ότι όλες οι πολιτικοστρατιωτικές κινήσεις έγιναν με τρόπο φανερό αλλά και συντονισμένο. Με τη στρατηγική αυτή μεταφέρθηκε άμεσα όλη η ευθύνη της κλιμάκωσης της κρίσης στην Τουρκία¹⁶.

Μετά από προσωπική παρέμβαση του Γεν. Γραμματέα του ΝΑΤΟ Λόρδου Κάρινγκτον και του Άγγλου ΥΠΕΞ Σερ Τζέφρυ Χάου προς τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας Οζάλ, ο τελευταίος δηλώνει στις 27 Μαρτίου το βράδυ ότι «το Σισμίκ δεν θα βγει στα διαφιλονικούμενα ύδατα, παρά μόνο αν η Ελλάδα

---

¹⁶ Η στρατηγική της διαχωριστικής γραμμής (the strategy of "drawing a line"): Σε μερικές κρίσεις, ο καταλληλότερος και πιο αποδεκτός τρόπος αντιμετώπισης, μιας αυξανόμενης απειλής στα συμφέροντα κάποιου, είναι να ορίζεται η διαχωριστική γραμμή (το έσχατο όριο ανοχής), η υπέρβαση της οποίας εκ μέρους του αντιπάλου, θα μπορούσε να γίνει αιτία μια σκληρής απάντησης. Με αυτόν τον τρόπο, ο αμυνόμενος ενεργεί υπεύθυνα, όχι μόνο για την προστασία των πιο σημαντικών συμφερόντων του, αλλά και προς το συμφέρον της αποφυγής κλιμάκωσης της κρίσης, την οποία προφανώς καμία πλευρά δεν επιθυμεί. Έτσι, ο κίνδυνος ενός μη επιθυμητού πολέμου απομακρύνεται. Η οριοθέτηση της διαχωριστικής γραμμής προσδιορίζει τι είναι αυτό που είσαι διατεθειμένος να δεχτείς, χωρίς να απαντήσεις και τι είναι αυτό που θα σε αναγκάσει να απαντήσεις. Συνεπώς, η εφαρμογή αυτής της στρατηγικής, συχνά αναγκάζει τον αμυνόμενο να κάνει τον διαχωρισμό, ανάμεσα στα μείζονος σημασίας συμφέροντά του, για τα οποία αξίζει να αμυνθεί με κάθε κόστος και εκείνα που έχουν μικρότερη σημασία και δεν αξίζουν το κόστος μιας σύρραξης.

πράξει το ίδιο». Με αυτή την υποχώρηση της Τουρκίας¹⁷ άρχισε η αποκλιμάκωση της κρίσης η οποία στη συνέχεια εκτονώθηκε πλήρως με την ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ των δύο Πρωθυπουργών.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι κατά την φάση της εκκίνησης και της κλιμάκωσης της κρίσης του Μαρτίου 1987 υπήρχε στην τουρκική πλευρά εσφαλμένη αντίληψη των βραχυπρόθεσμων προθέσεων της ελληνικής πλευράς περί διεξαγωγής ή μη ερευνών σε διαφιλονικούμενη περιοχή της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Αυτό την οδήγησε σε μη απαραίτητη ανάληψη πρωτοβουλίας ώστε να αποφύγει τετελεσμένα, με αποτέλεσμα όμως να κλιμακώσει την κρίση. Η κρίση αποκλιμακώθηκε όταν, από ελληνικής πλευράς χαράχθηκε με σαφήνεια η «διαχωριστική γραμμή» της, αφήνοντας στην Τουρκία την αποκλειστική ευθύνη για περαιτέρω κλιμάκωση.

---

¹⁷ Η απόφαση αποκλιμάκωσης ελήφθη προσωπικά από τον Οζαλ χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με το ΤΥΠΕΞ και το Τουρκικό ΓΕΕΘΑ.

Εύρος χωρικών υδάτων και Casus Belli

Ως γνωστόν τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας εκτείνονται στα 6 ν.μ. από τη φυσική ακτογραμμή. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το εύρος αυτό μπορεί να είναι μικρότερο από 6 ν.μ. σύμφωνα με την εφαρμογή του κανόνα της μέσης γραμμής ή συναφείς συμβατικές ρυθμίσεις¹⁸.

Σε ορισμένα μόνο σημεία της ελληνικής επικράτειας, όπου η απόσταση από ακτές άλλου κράτους είναι μικρότερη από το άθροισμα του εύρους των αντίστοιχων χωρικών υδάτων, υπάρχει διαφοροποίηση του εύρους της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης. Αυτή είναι η περίπτωση των ανατολικών ακτών των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου και της Δωδεκανήσου¹⁹.

¹⁸ Δύο είναι τα νομοθετήματα τα σχετικά με την αιγιαλίτιδα ζώνη της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, με το άρθρο του Α.Ν. 230/1936 "περί καθορισμού αιγιαλίτιδος ζώνης της Ελλάδας" (ΦΕΚ Α' 450) ορίστηκε ότι "η έκτασις της αιγιαλίτιδας ζώνης καθορίζεται εις εξ ναυτικά μίλια από την ακτή, μη θιγομένων των εν ισχύ διατάξεων των αφοροσών εις ειδικάς περιπτώσεις, καθ'αυτήν η αιγιαλίτις ζώνη ορίζεται μείζων ή ελάσσων των εξ ναυτικών μιλίων". Η πρόβλεψη αυτή επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 139 του ΚΔΝΔ (Ν.Δ. 187/1973, ΦΕΚ Α' 261), το οποίο ορίζει ότι "τα χωρικά ύδατα περιλαμβάνουν θαλάσσια ζώνη, της οποίας το πλάτος ορίζεται εις εξ ναυτικά μίλια, δυνάμενον να ορισθῇ και διαφόρως δια Π. Διαταγμάτων εκδιδομένων προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου".

¹⁹ Σε ότι αφορά στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, ισχύει ο εθνικός κανόνας της μέσης γραμμής, ο οποίος είναι ενσωματωμένος στο άρθρο 15 της Σύμβασης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982). Η οριοθέτηση στην περιοχή των Δωδεκανήσων προκύπτει συμβατικά από τη Συμφωνία της 4ης Ιανουαρίου 1932 και το Πρωτόκολλο της 28ης Δεκεμβρίου 1932 μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας. Η Ελλάδα υπεισήλθε ως διάδοχο κράτος στις σχετικές ρυθμίσεις των συμφωνιών αυτών, βάσει του άρ-

Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, εθιμικό και συμβατικό, η Ελλάδα έχει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Κατά την επικύρωση της Σύμβασης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας, η χώρα μας προέβη στη δήλωση ότι *"ο χρόνος και ο τρόπος άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων, χωρίς τούτο να σημαίνει ούτε κατ' ελάχιστο απεμπόληση εκ μέρους της των εν λόγω δικαιωμάτων, είναι ένα ζήτημα που απορρέει από την εθνική της στρατηγική"*. Επιπλέον το άρθρο 2 του Ν.2321/1995, κυρωτικού της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας, προβλέπει ότι *"η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα κατ'εφαρμογή του άρθρου 3 της κυρούμενης Συμβάσεως να επεκτείνει σε οποιονδήποτε χρόνο το εύρος της χωρικής θάλασσας μέχρι αποστάσεως 12 ν.μ."*. Σημειώνεται ότι το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων μέχρι τα 12 ν.μ. έχει ασκηθεί ήδη από πολλά κράτη συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας, η οποία από το 1964 έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στον Εύξεινο Πόντο και τη Μεσόγειο στα 12 ν.μ. **Στο τέλος της παρούσας μελέτης υπάρχουν 2 χάρτες όπου απεικονίζεται η ελληνική χωρική θάλασσα των 6 και των 12 ν.μ.**

Για την Τουρκία, η τυχόν επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας θα αποτελεί ανατροπή της ευαίσθητης ισορροπίας δικαιωμάτων και συμφερόντων στο Αιγαίο δεδομένου ότι:

- Με το υφιστάμενο καθεστώς των 6 ν.μ. τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας καταλαμβάνουν περίπου 43,5% του Αιγαίου. Το αντίστοιχο ποσοστό για την Τουρκία είναι 7,5%, ενώ το υπόλοιπο 49% είναι διεθνή ύδατα
- Η επέκταση στα 12 ν.μ. θα δώσει στην Ελλάδα το 71,5% του Αιγαίου, στην Τουρκία μόνο 8,8% και τα διεθνή ύδατα θα απομειωθούν στο 19,7%.

Επιπρόσθετα, κατά την Τουρκία, το αποτέλεσμα μιας τέτοιας επέκτασης θα ήταν να την αποστερήσει από το κεφαλαιώδες δικαίωμά της για απευθείας

θρου 14(1) της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων της 10ης Φεβρουαρίου 1947, που εκχωρεί την κυριαρχία των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα.

πρόσβαση στα διεθνή ύδατα και να μετατραπεί το Αιγαίο σε ελληνική κλειστή θάλασσα .

Για τους λόγους αυτούς η Τουρκία με αφορμή τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας απείλησε ότι θεωρεί ως *casus belli* την ενδεχόμενη επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Συγκεκριμένα, με την ευκαιρία της κύρωσης της προαναφερόμενης Σύμβασης από τη χώρα μας στις 31/5/1995, η τουρκική Εθνοσυνέλευση εξέδωσε ψήφισμα στις 8/6/1995, με το οποίο εκχωρεί στην τουρκική κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών, για τη διατήρηση και υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της Τουρκίας. Το εν λόγω ψήφισμα βρίσκεται πάντα εν ισχύ, η δε Τουρκία δεν έχει ανακαλέσει την πολιτική της αυτή.

Το επιχείρημα της Τουρκίας περί μετατροπής του Αιγαίου σε κλειστή θάλασσα, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των 12 μιλίων από την Ελλάδα, αναπαράγεται και από πολλές άλλες χώρες με συμφέροντα διέλευσης από το Αιγαίο (π.χ. ΗΠΑ, Ρωσία, Μ. Βρετανία κλπ). Το αντεπιχείρημα σε αυτό είναι εύκολο και μας το δίνει η ίδια η σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας όπου καθιερώνεται η καινοτομία του «Πλου Διελεύσεως» μέσω των «Στενών» που χρησιμοποιούνται από την «διεθνή ναυσιπλοΐα» εξασφαλίζοντας το δικαίωμα ανεμπόδιστης διελεύσεως των πλοίων, εμπορικών και πολεμικών, αλλά και αεροσκαφών.

Ο σκοπός της καθιέρωσης του "πλου διελεύσεως" είναι η αποτροπή των κρατών που έχουν υπό τη δικαιοδοσία τους Στενά Διεθνούς Ναυσιπλοΐας να λειτουργούν ως «κλειδοκράτορες» θαλασσίων περιοχών και να επιτυγχάνεται η απρόσκοπτη κίνηση των πολεμικών πλοίων, των υποβρυχίων και των αεροσκαφών για να μην περιορίζονται τα στρατηγικά συμφέροντα των μεγάλων ναυτικών Κρατών από τα άλλα μικρότερα Κράτη, όταν εκμεταλλευτούν το πλεονέκτημα να διευρύνουν την Χωρική Θάλασσά τους στα 12νμ. Κατά τον "Πλου Διελεύσεως" (transit passage), πέραν των όσων επιτρέπει το ήδη υφιστάμενο δι-

καίωμα «αβλαβούς διέλευσης»²⁰ επιτρέπονται και ο διάπλους των Υποβρυχίων σε κατάδυση και η υπέρπτηση Αεροσκαφών (τα οποία κατά την «πτήση διελεύσεως», πρέπει να ακολουθούν τους διεθνείς κανόνες εναέριας κυκλοφορίας και τα κρατικά αεροσκάφη να ακροώνται τη συχνότητα κινδύνου)²¹. Το δικαίωμα του «πλου διελεύσεως» μέσω των Στενών Διεθνούς Ναυσιπλοΐας είναι παντελώς ανεμπόδιστο, ακόμα και σε περίοδο ενόπλου συγκρούσεως (για τα πλοία και αεροσκάφη των ουδετέρων όμως Κρατών). Επίσης, δεν μπορεί να δεσμεύεται ούτε προσωρινά για ασκήσεις²².

Πέρα από τον «Πλου διελεύσεως», για κάποιες ειδικές περιπτώσεις Στενών Διεθνούς Ναυσιπλοΐας που αποκαλούνται στενά χωρίς έξοδο (dead-end)²³ εφαρμόζεται το καθεστώς της «μη αναστελλόμενης αβλαβούς διελεύσεως» ή αλλιώς καθεστώς «ανεμπόδιστης αβλαβούς διελεύσεως». Η «μη αναστελλόμενη αβλαβής διέλευση» σημαίνει δύο πράγματα, πρώτο ότι το παράκτιο Κράτος ή τα Κράτη που έχουν το στενό δεν δικαιούνται να αναστέλλουν την διέλευση σε περίοδο ειρήνης (ενώ μπορούν σε περίοδο ενόπλου συγκρούσεως) και δεύτερο ότι δεν νομιμοποιούνται τα υποβρύχια να πλέουν σε κατάδυση και να υπερίπτανται αεροσκάφη. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν όσα λιμάνια της Τουρκίας στο Αιγαίο τυχόν «αποκλειστούν» από την απευθείας πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα.

Είναι προφανές, επομένως, ότι με τις προβλέψεις της Σύμβασης του 1982 δεν παρεμποδίζεται η ελευθεροπλοΐα και δεν εγκλωβίζονται χώρες από την επέ-

²⁰ Δικαίωμα ναυσιπλοΐας στην Χωρική Θάλασσα των Κρατών συμφώνως προς τους Διεθνείς Κανονισμούς Αποφυγής Σύγκρουσης, με κίνηση συνεχή και ταχεία, χωρίς να απειλείται η έννομη τάξη, η ασφάλεια και η εθνική κυριαρχία του Παρακτίου Κράτους και η ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος. Δεν επιτρέπεται διέλευση Α/Φ χωρίς άδεια και τα Υ/Β πρέπει να πλέουν στην επιφάνεια και να δείχνουν τη σημαία τους. Για λόγους ασφαλείας επικαλούμενους από το Παράκτιο Κράτος, μπορεί να ανασταλεί για περιορισμένο χρόνο χωρίς διακρίσεις σε πλοία και σημαίες.

²¹ Βλ. Π. Γ. Φωτίου, Σημειώσεις Διεθνούς Δικαίου Θαλάσσης, Αθήνα, Απρίλιος 2003, σελ 43

²² Σημειώτέο ότι επειδή ο θεσμός "πλους διελεύσεως" είναι επαχθής για τα συμφέροντα εθνικής ασφαλείας των Κρατών αφού επιτρέπει την υπέρπτηση αεροσκαφών και τον πλου των υποβρυχίων σε κατάδυση, υπάρχει το προηγούμενο της Ιαπωνίας που για να εμποδίσει την εφαρμογή του θεσμού σε στρατηγικού ενδιαφέροντος για την εθνική της ασφάλεια Στενά Διεθνούς Ναυσιπλοΐας, περιόρισε αυτοβούλως το εύρος της Χωρικής Θάλασσάς της σε δύο περιπτώσεις, αφήνοντας στο μέσο των στενών αυτών διάυλο Ανοικτής Θάλασσας, για να υποχρεώνει τα αεροσκάφη και τα υποβρύχια να κινηθούν μακράν των ακτών της.

²³ Επειδή συνδέουν μέρος Ανοικτής Θάλασσας, διέρχονται μέσω της Χωρικής Θάλασσας ενός ή περισσότερων κρατών και οδηγούν στην Χωρική Θάλασσα άλλου κράτους.

κταση των χωρικών υδάτων και ειδικά στο Αιγαίο. Αυτό αποτελεί ένα ακλόνητο επιχείρημα που δυστυχώς, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η Ελλάδα δυσκολεύεται να το επικαλεστεί Αυτό διότι κατά την επεξεργασία της Σύμβασης η Ελλάδα ζήτησε το 1976 τροποποίηση (στο άρθρο περί «Πλου διελεύσεως») ώστε τα υποβρύχια να πλέουν στην επιφάνεια και να δείχνουν τη σημαία τους και ακόμη να εξαιρεθούν τα αεροσκάφη από το καθεστώς «transit passage». Η πρόταση απορρίφθηκε. Το 1978 η Ελλάδα ζήτησε να αναθεωρηθεί το ίδιο άρθρο, ώστε να προβλέπεται ειδικά για τα αεροσκάφη να διέρχονται μόνο από στενά των οποίων το εύρος θα είναι τουλάχιστον ίσο με το προβλεπόμενο εύρος των διεθνών αεροδιαδρόμων. Η πρόταση δεν έγινε δεκτή. Η ίδια πρόταση κατατέθηκε και το 1982 αλλά τελικά αποσύρθηκε μετά από συζήτηση στην ολομέλεια της Επιτροπής για το τελικό κείμενο, επειδή διαφαινόταν η πρόθεση απορρίψεώς της.

Από το 1976 έως και την τελική μορφή της Συμβάσεως το 1982, η ελληνική πλευρά ζητούσε τροποποίησή της, ώστε να προβλέπεται ότι: «όταν υπάρχουν συνεχόμενα στενά που συγκροτούν αριθμό εναλλασσόμενων στενών, το παράκτιο ενδιαφερόμενο Κράτος να μπορεί να καθορίζει εκείνα στα οποία θα ισχύει το καθεστώς «πλου διελεύσεως», ώστε να ικανοποιούνται και οι απαιτήσεις της διεθνούς ναυσιπλοΐας και αεροπορίας αλλά και η ανάγκη ασφαλείας του παρακτίου κράτους». Λόγω της διαφαινόμενης απορρίψεως της προτάσεως κατατέθηκε με την υπογραφή του κειμένου της Συμβάσεως ερμηνευτική διακήρυξη αλλά υπήρξε αμέσως τουρκική παρεμβολή που αρνείται το δικαίωμα καταθέσεως ερμηνευτικής δηλώσεως η οποία κατά την τουρκική πλευρά «δείχνει πρόθεση να ασκηθούν (από μέρους της Ελλάδος), διακριτικές εξουσίες όχι μόνο στα στενά αλλά και στις ανοικτές θάλασσες». Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση του 1982 περί του Διεθνούς Δικαίου της Θαλάσσης και κατά την κατάθεση της κυρώσεως στον Γεν. Γραμματέα του ΟΗΕ, επιβεβαίωσε την ερμηνευτική της δήλωση για τα Στενά Διεθνούς Ναυσιπλοΐας.

Η παραπάνω εμμονή της Ελλάδος στην επιφύλαξη του τρόπου καθορισμού των Στενών Διεθνούς Ναυσιπλοΐας έδωσαν στην Τουρκία (και σε άλλες ενδιαφερόμενες χώρες) την εντύπωση ότι η Ελλάδα ίσως να καταχραστεί του δικαιώματος της επέκτασης των χωρικών υδάτων της σε βάρος τους. Για το λόγο αυτό, το αυτονόητο δικαίωμα της Ελλάδας δεν ευρίσκει πολλούς υποστηρικτές μεταξύ των μεγάλων και ισχυρών κρατών. Για τον ίδιο λόγο και η εξόφθαλμα παράνομη επίκληση *casus belli* από την Τουρκία δεν ξεσηκώνει τη διεθνή κοινότητα εναντίων της. Κατά μεγάλο βαθμό υπεύθυνη είναι η δικιά μας «άτσαλη» προσπάθεια να περιχαρακώσουμε το εθνικό συμφέρον, δίχως να αντιλαμβανόμαστε ότι δίνουμε μηνύματα απειλής σε εκείνους από τους οποίους επιθυμούμε να προφυλαχθούμε.

Αν, πάλι, ως οδηγό για την εξέταση της ύπαρξης στοιχείων παρανόησης στην απόφαση της Τουρκίας για κήρυξη του *casus belli* χρησιμοποιήσουμε την κατά Jervis ανάλυση²⁴, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

Υπόθεση εργασίας κατά Jervis	Αντίδραση ληπτών απόφασης
Οι λήπτες αποφάσεων τείνουν να προσαρμόζουν τις πληροφορίες που δέχονται στις θεωρίες και στις απόψεις που ήδη έχουν. Οι θεωρίες και οι απόψεις τους προσδιορίζουν ουσιαστικά αυτά που παρατηρούν, δηλαδή βλέπουν αυτά που θέλουν να βλέπουν.	Κατά την παγιωμένη τουρκική αντίληψη η Ελλάδα είναι χώρα που επιθυμεί διαρκή επέκταση (γεωγραφική και οικονομική) σε βάρος της Τουρκίας. Αυτό σκοπεύει και με την πρόθεσή της για επέκταση των χωρικών της υδάτων.
Οι λήπτες των αποφάσεων που δέχονται πληροφορίες για τον αντίπαλο τείνουν να σκέπτονται ότι ο αντίπαλος είναι πιο επιθετικός από αυτούς.	Η ερμηνευτική δήλωση της Ελλάδας ως προς τον καθορισμό των Στενών Διεθνούς Ναυσιπλοΐας εκλαμβάνεται από την τουρκική πλευρά ως πρόθεσή της να την αποκλείσει από το Αιγαίο.
Οι παράγοντες στο διεθνές σύστημα τείνουν να πιστεύουν ότι, όταν δεν κρύβουν τις προθέσεις τους, οι υπόλοιποι τις αντιλαμβάνονται	Η Ελλάδα θεωρεί ότι είναι σαφές στην Τουρκία ότι η παραπάνω ερμηνευτική δήλωση σκοπεύει μόνο σε θέματα ασφαλείας και α-

²⁴ Βλ. Κεφάλαιο 2 παρόντος κειμένου

όπως πράγματι προβάλλονται.	ποσκοπεί στον αποκλεισμό της Τουρκίας ή οποιουδήποτε άλλου από το Αιγαίο.
Οι παράγοντες στο διεθνές σύστημα δυσκολεύονται να αντιληφθούν ότι οι υπόλοιποι τους προσδιορίζουν ως απειλή και ακόμη περισσότερο δυσκολεύονται να κατανοήσουν το γιατί οι άλλοι δεν βλέπουν ως σημαντικά αυτά που βλέπουν εκείνοι.	Η ελληνική πλευρά δεν μπορεί να κατανοήσει πώς το αυτονόητο για αυτήν δικαίωμα της επέκτασης των χωρικών της υδάτων αμφισβητείται και θεωρείται ως προκλητική ενέργεια όχι μόνο από την Τουρκία αλλά και από άλλες μεγάλες χώρες.

Τέλος, αναφορικά με το θέμα της επέκτασης των χωρικών υδάτων, αξίζει να επισημανθεί το εξής παράδοξο: Παρόλο που η Ελλάδα σέβεται βαθύτατα το status quo στο Αιγαίο και επιθυμεί τη διατήρησή του, στην περίπτωση των χωρικών υδάτων αντιφάσκει με τα λεγόμενά της. Το αμείλικτο ερώτημα είναι: «θα αλλάξει το status quo στο Αιγαίο με την επέκταση των χωρικών υδάτων;». Η απόφαση, βέβαια, είναι προφανής. Παρόλα αυτά, στην ελληνική αντίληψη υπερισχύει η άποψη ότι «αφού το δικαιούμαστε σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, δεν αποτελεί αλλαγή στο status quo».

Παραβάσεις – παραβιάσεις του FIR και του Εθνικού Εναέριου Χώρου

Κατά την τουρκική άποψη η καρδιά του προβλήματος του εναέριου χώρου του Αιγαίου είναι η συνεχής και ενσυνείδητη κατάχρηση, εκ μέρους της Ελλάδας, του FIR Αθηνών έτσι ώστε να το μετατρέπει σε περιοχή αποκλειστικής άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων. Κατά την Τουρκία, η Ελλάδα στο FIR της δεν ασκεί μόνο τις υποχρεώσεις της σε τεχνικά θέματα, όπως προβλέπει ο ICAO (International Civil Aviation Organization), αλλά εκμεταλλεύεται τη θέση της ώστε να επιτύχει *de facto* κυριαρχία στον εναέριο χώρο του Αιγαίου (π.χ. ταυτίζει τα όρια του FIR με τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας Τουρκίας, ζητά από τα Τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη να υποβάλουν σχέδια πτήσεως, κλπ). Επίσης, για την Τουρκία δεν είναι αποδεκτή η μείωση του διεθνούς εναέριου χώρου του Αιγαίου κατά περίπου 50% εξαιτίας της απαίτησης της Ελλάδας να έχει εναέριο χώρο 10 ναυτικά μίλια ενώ τα χωρικά της ύδατα είναι μόλις 6.

Όσον αφορά την ταύτιση των ορίων του FIR με τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας – Τουρκίας, αυτό αποτελεί ένα σοβαρό και σύνηθες σφάλμα της Ελληνι-

κής πλευράς. Το ελληνικό κοινό στη συντριπτική του πλειοψηφία έχει την αντίληψη ότι ανάμεσα από την Ελλάδα και την Τουρκία υφίσταται μια συνεχής συνοριακή γραμμή τόσο στην ξηρά όσο και στο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου. Η εσφαλμένη αυτή αντίληψη καλλιεργείται από την παιδική ηλικία (αρκεί να θυμηθούμε τον χάρτη της Ελλάδας που είναι κρεμασμένος στον τοίχο κάθε αίθουσας διδασκαλίας στα Δημοτικά Σχολεία) Η παρανόηση αυτή παραμένει μέχρι και την ώριμη ηλικία, αφού οι περισσότεροι χάρτες που παρουσιάζονται σε εφημερίδες ή στην τηλεόραση περιλαμβάνουν μια συνεχή συνοριακή γραμμή (παραδείγματος χάρη ο παρακάτω χάρτης).

Στην πραγματικότητα η εσφαλμένη αυτή συνοριακή γραμμή δεν είναι άλλη από το όριο του FIR.

Αλλά ας δούμε γιατί αυτό είναι λάθος: Στην Ανοικτή Θάλασσα, δεν υπάρχουν «σύνορα» για τα Κράτη. Όταν μεταξύ δύο γειτνιαζόντων Κρατών οι

αποστάσεις της Χωρικής Θάλασσας που έχουν εξαγγελίσει, υπολείπονται του διπλασίου της αποστάσεως ή είναι ίσες με αυτό, τότε βάσει της γενικής αρχής του δικαίου, μοιράζονται την απόσταση ή οι Χωρικές Θάλασσες εφάπτονται και συνεπώς σε εκείνα τα σημεία δημιουργείται μεταξύ τους αναγκαστικώς θαλάσσιο σύνορο, χωρίς να απαιτείται διμερής συμφωνία. Μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας δεν υπάρχει συμφωνία για τα θαλάσσια σύνορα. Όμως υπάρχουν προηγούμενες συνθήκες βάσει των οποίων έχει προέλθει οριοθέτηση στο μεγαλύτερο μέρος (αλλά όχι στο σύνολο) της γραμμής από τον Έβρο έως το Καστελόριζο²⁵.

Έχοντας υπόψη όλα αυτά, στο διπλανό χάρτη απεικονίζεται η ορθή κατάσταση όσον αφορά τα «θαλάσσια σύνορα» των δύο χωρών, δηλαδή η Ελληνική Χωρική Θάλασσα των δνμ. και οι συνοριακές γραμμές που σχηματίζονται με την τουρκική ακτή. Παρατηρούμε ότι δεν υφίσταται καμία συνεχής συνοριακή γραμμή. Αντίθετα, σε μεγάλα θαλάσσια τμήματα (π.χ. περιοχές Σαμοθράκης,

²⁵ Ειδικότερα:

α. Η μεθοριακή γραμμή που καθορίστηκε και περιγράφηκε με την Συνθήκη της Λοζάννης 1923 και στην συνέχεια υλοποιήθηκε με το Πρωτόκολλο των Αθηνών της 3ης Νοεμβρίου 1926 για τα χερσαία σύνορα στην περιοχή του Έβρου επεκτείνεται την οριοθέτηση και 3νμ μέσα στη θάλασσα.

β. Με την απόφαση της Συνδιασκέψεως των Πρεσβευτών των Μ.Δυνάμεων της Ευρώπης στο Λονδίνο στις 13 Φεβρουαρίου 1914, επιβεβαιώνεται η κυριαρχία της Ελλάδος επί των νήσων Λήμνος, Σαμοθράκη, Μυτιλήνη (Λέσβος), Χίος, Σάμος, Ικαρία που οριστικά επαναδιατυπώνεται με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάννης 1923. Επομένως δυνάμει των αρχών του διεθνούς δικαίου και εφόσον άλλως δεν έχει προβλεφθεί με ειδική συμφωνία, η συνοριακή θαλάσσια γραμμή στην περιοχή των ανωτέρω νησιών με τις αντικείμενες τουρκικές ορίζεται στο μέσον της αποστάσεως (μέση γραμμή).

γ. Η ιταλο-τουρκική συνθήκη του 1932 για να άρει υπάρχουσα μεταξύ τους διαφορά επί της κυριαρχίας τους σε αριθμό νησιών και βράχων κειμένων πλησίον των ακτών της Ανατολίας, επιβεβαιώνει την Ιταλική κυριαρχία όλων των νησιών και νησιδών της Δωδεκανήσου έως και του Καστελόριζου και της νήσου Ρω χαράσσοντας με Πρωτόκολλο γραμμή εκατέρωθεν κυριαρχίας. Με βάση τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947, η Ελλάδα διαδέχεται την κυριαρχία της Ιταλίας επί των ανωτέρω νησιών. Από την στιγμή που όλα τα ανωτέρω νησιά περιέρχονται στην Ελλάδα η συνοριακή θαλάσσια γραμμή του 1932 για όλο το υπόψη τμήμα από το νότιο άκρο της Σάμου μέχρι το Καστελόριζο (βάσει της διαδοχής των Κρατών στις συνθήκες και συμβάσεις και ελλείπουσας οποιασδήποτε άλλης συμφωνίας με διαφορετική ρύθμιση), αποτελεί γραμμή μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας το μεγαλύτερο μέρος της οποίας ακολουθεί την αρχή της «μέσης γραμμής» και συνεπώς αποτελεί συνοριακή γραμμή των δύο Κρατών.

μεταξύ Λήμνου και Λέσβου, μεταξύ Λέσβου και Χίου, μεταξύ Χίου και Σάμου) ουσιαστικά δεν υφίστανται θαλάσσια σύνορα. Καθίσταται προφανές, λοιπόν, το γιατί τυχόν (εσφαλμένες ή ηθελημένες) απεικονίσεις με το FIR να παίζει το ρόλο συνοριακής γραμμής Ελλάδας – Τουρκίας προκαλούν την οργή της δεύτερης. Αναλυτικότερη απεικόνιση των ελληνοτουρκικών θαλάσσιων συνόρων, στο συνημμένο Χάρτη 1 στο τέλος της μελέτης.

Η θέση της Ελλάδας αναφορικά με το εύρος του εναέριου χώρου της, είναι ένα σημείο που τη φέρνει σε πλήρη αντίθεση με τη διεθνή κοινότητα. Αυτό γιατί ενώ διεθνώς είναι αποδεκτό ότι το εύρος του εναέριου χώρου ταυτίζεται με το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης²⁶, για την Ελλάδα ισχύει το πρωτοφανές ότι ενώ έχει εύρος αιγιαλίτιδας ζώνης 6 ναυτικά μίλια, «για τις ανάγκες αεροπλοΐας και αστυνόμευσης» η αιγιαλίτιδα ζώνη της έχει πλάτος 10 ναυτικά μίλια²⁷. Αυτό σημαίνει ότι αν και η αιγιαλίτιδα ζώνη μας είναι 6 ν.μ. ο εναέριος χώρος μας είναι 10. π.χ. ένα υδροπλάνο που κινείται πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας στα 8 ν.μ. από την ακτή (διεθνή ύδατα), μόλις αποθαλασσωθεί (έστω και στο ένα μέτρο πάνω από το νερό) αυτομάτως παραβιάζει τον εθνικό εναέριο χώρο μας. Το ίδιο συμβαίνει και με ένα ελικόπτερο πάνω στο κατάστρωμα πολεμικού πλοίου στην ίδια θέση. Όσο είναι στο κατάστρωμα, όλα είναι καλά. Μόλις αιωρηθεί λίγους πόντους πάνω από το κατάστρωμα εκτελεί παραβίαση.

Το μόνο μας επιχείρημα για αυτή την παγκόσμια ιδιαιτερότητα είναι ότι το καθεστώς των 10 ν.μ. εφαρμόστηκε από το 1931, όταν εκδόθηκε το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα, μέχρι το 1975 χωρίς οποιαδήποτε διαμαρτυρία όσον αφορά στη νομική του βάση εκ μέρους τρίτων χωρών. Η Τουρκία, όμως, από το 1975 (μετά την εισβολή στην Κύπρο) προβάλλει τις αμφισβητήσεις της, προβαίνοντας σε συνεχείς παραβιάσεις του Ελληνικού Εναέριου Χώρου. Μάλιστα, σχηματισμοί Τουρκικών μαχητικών, συχνότατα οπλισμένων, παραβιάζουν το

---

²⁶ Καθορίζεται σαφώς στα Άρθρα 1 και 2 της Σύμβασης Σικάγου του 1944 περί Πολιτικής Αεροπλοΐας.

²⁷ Καθιερώθηκε με το Π.Δ. 6/18 Σεπτεμβρίου 1931 "περί καθορισμού πλάτους χωρικών υδάτων, όσον αφορά τα ζητήματα της Αεροπορίας και Αστυνομίας αυτής" (ΦΕΚ Α' 325)

αμφισβητούμενο πλέον από την Τουρκία τμήμα του ελληνικού εναερίου χώρου μεταξύ 10 και 6 ν.μ.²⁸.

Η νέα αυτή τουρκική πολιτική αμφισβήτησης ξεκίνησε αμέσως μετά την εισβολή στην Κύπρο, όταν τον Αύγουστο του 1974 η Τουρκία εξέδωσε τη NOTAM 714 ("ειδοποίηση προς αεροναυτιλομένους") με την οποία προσπαθούσε να επεκτείνει τον χώρο της δικαιοδοσίας του FIR της μέχρι το μέσο του Αιγαίου εντός του FIR Αθηνών. Η Ελλάδα τότε κήρυξε το Αιγαίο επικίνδυνη περιοχή (NOTAM 1157). Ο ICAO, απηύθυνε έκκληση και στις δύο πλευρές χωρίς επιτυχία. Τέλος, η Άγκυρα, το 1980, και πάλι μονομερώς, ανακάλεσε τη NOTAM 714 όταν διαπίστωσε ότι το μέτρο έβλαπτε τα συμφέροντά της και ιδίως τον τουρισμό της. Ωστόσο, η Τουρκία έκτοτε σταμάτησε να υποβάλει σχέδια πτήσεως για τα στρατιωτικά της αεροσκάφη, με το επιχείρημα ότι η Σύμβαση του Σικάγου δεν αφορά στα κρατικά αεροσκάφη και σταθερά αρνείται να υποβάλει σχέδια πτήσεων για τις εισόδους των στρατιωτικών αεροσκαφών της εντός του FIR Αθηνών.

Το θέμα της υποβολής σχεδίων πτήσης από τα στρατιωτικά αεροσκάφη αποτελεί ένα ακόμα νομικά ασθενές σημείο για την ελληνική πλευρά, δεδομένου ότι στο άρθρο 3 του Κύριου Μέρους της Σύμβασης του Σικάγου²⁹ αναγράφεται σαφέστατα ότι η Σύμβαση αυτή (επομένως και η υποχρέωση υποβολής Σχεδίων Πτήσεως) έχει εφαρμογή μόνο σε πολιτικά και όχι σε στρατιωτικά αεροσκάφη³⁰. Η ελληνική θέση είναι ότι επικαλούμαστε μια παράγραφο του Συμπληρώματος «Ρ» της Απόφασης Α 32-14 της Συνέλευσης του ICAO που καθορίζει ότι οι πτήσεις στρατιωτικών αεροσκαφών πάνω από την ανοικτή θάλασσα δεν πρέπει να θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια, κανονικότητα και ευχέρεια της διεθνούς πολιτικής αεροπορίας και «κατά το πρακτικώς δυνατόν» (σε συνδυασμό και με το Παράρτημα 2 της Σύμβασης του Σικάγου) να ακολουθούν

²⁸ Πολλές φορές, μάλιστα, διεισδύουν σε μεγάλο βάθος, και πέραν των 6 ν.μ., εντός δηλαδή του τμήματος του ελληνικού εναερίου χώρου που η Τουρκία αναγνωρίζει, ενώ συχνά σημειώνονται υπερπτήσεις του εδάφους των ελληνικών νήσων.

²⁹ http://www.icao.int/cgi/goto_m.pl?/icaonet/dcs/7300.html

³⁰ «This Convention shall be applicable only to civil aircraft, and shall not be applicable to state aircraft... Aircraft used in military, customs and police services shall be deemed to be state aircraft. »

τις υποχρεώσεις που αφορούν την πολιτική αεροπορία. Επομένως κατά την ελληνική άποψη όλα τα στρατιωτικά αεροσκάφη που ίπτανται εντός του ελληνικού FIR, επομένως και η Τουρκία, οφείλουν να υποβάλουν σχέδια πτήσεως.³¹ Η ελληνική Πολεμική Αεροπορία αναχαιτίζει για λόγους αναγνώρισης αγνώστων ιχνών αεροσκαφών, σύμφωνα με τις διατάξεις του ICAO, κάθε αεροσκάφος που εισέρχεται στο FIR Αθηνών χωρίς υποβολή σχεδίου πτήσεως. Οι αναχαιτίσεις αυτές, πέρα από το ότι αποτελούν ένα δυσβάσταχτο κόστος ακόμα και σε ανθρώπινες ζωές, αποτελούν τον μεγαλύτερο κίνδυνο για την έναρξη μιας ελληνοτουρκικής κρίσης μέσω ενός «θερμού επεισοδίου» που μπορεί να ενσκήψει ανά πάσα στιγμή.

Η πρόσφατη σύγκρουση στον αέρα ενός Ελληνικού με ένα Τουρκικό μαχητικό και ο θάνατος ενός Έλληνα χειριστή αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πως ένα σοβαρότατο συμβάν στο τακτικό επίπεδο, αν αντιμετωπιστεί έγκαιρα και αποτελεσματικά, δεν οδηγεί απαραίτητα σε κλιμάκωση στο επιχειρησιακό και στο στρατηγικό επίπεδο (όπως αντίθετα συνέβη στην περίπτωση των Ιμίων). Η αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης σε τεχνοκρατικό επίπεδο, με την απευθείας επικοινωνία των 2 Αρχηγών ΓΕΕΘΑ, απομάκρυνε την περίπτωση παρανόησης σχετικά με τις προθέσεις των δύο πλευρών, αφού διαπιστώθηκε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση καμία δεν επιθυμούσε την κλιμάκωση και συμφωνήθηκαν άμεσα οι όροι απεμπλοκής. Επίσης, το γεγονός ότι η διαχείριση της κρίσης κρατήθηκε σε αυτό το επίπεδο και δεν ενεπλάκησαν άμεσα πολιτικοί παράγοντες, συνέτεινε στη μη κλιμάκωση αποτρέποντας ενδεχόμενες ενδοκρατικές πολιτικές αντιπαλότητες στο εσωτερικό των δύο χωρών να καλλιεργήσουν εντάσεις στο διακρατικό επίπεδο. Τέλος, η λήξη του επεισοδίου εντός ολίγων ωρών δεν έδωσε την δυνατότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας να κλιμακώσουν την ένταση με το κυνήγι της θεαματικότητας και της αποκλειστικότητας.

³¹ Όπως είναι φυσικό ούτε οι ΗΠΑ είναι ικανοποιημένες με αυτή την απαίτηση γι'αυτό και ανοικτά δεν αποδέχονται τη θέση μας. Επίσης, και στο πλαίσιο NATO είναι δύσκολο να πείσουμε τα άλλα κράτη μέλη να συμμεριστούν αυτή την άποψη μας.

Η καθιέρωση απευθείας επικοινωνίας («κόκκινο τηλέφωνο») μεταξύ των αεροπορικών στρατηγείων των 2 χωρών³² αναμένεται να μειώσει, όχι φυσικά τον αριθμό των τουρκικών αμφισβητήσεων του εναέριου χώρου του Αιγαίου, αλλά τουλάχιστον τον βαθμό παρανόησης στο τεχνοκρατικό / στρατιωτικό επίπεδο μέσω της βελτίωσης του επιπέδου επικοινωνίας σε περίπτωση εκτάκτων συμβάντων.

---

³² Συμφωνήθηκε από τις 2 χώρες μετά το τραγικό αεροπορικό συμβάν της 23^{ης} Μαΐου 2006

Οι «γκρίζες ζώνες» και η κρίση των Ιμίων

Τη θεωρία περί "γκρίζων ζωνών" ανέπτυξαν Τούρκοι αξιωματούχοι από τα μέσα της δεκαετίας του '90. Αυτή η προσπάθεια "επανερμηνείας" των διεθνών Συνθηκών συνίσταται στην αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε μία σειρά νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο. Ειδικότερα, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η ελληνική κυριαρχία εκτείνεται μόνο σε εκείνα τα νησιά του Αιγαίου τα οποία αναφέρονται ονομαστικά στα κείμενα των Συνθηκών με τις οποίες αυτά τα νησιά παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα. Το διεθνές νομικό πλαίσιο, ωστόσο, με το οποίο ρυθμίστηκαν τα θέματα κυριαρχίας της Ελλάδος στην περιοχή του Αιγαίου μετά τους Παγκοσμίους Πολέμους (Συνθήκες Λωζάννης 1923 και Παρισίων 1947), είναι απολύτως σαφές και αδιαμφισβήτητο.³³ Σε εφαρμογή της αμφισβήτησης αυτού του διεθνούς πλαισίου τουρκικές ακταιωροί συχνά παραβιάζουν τα Ελληνικά Χωρικά Ύδατα. Οι Κυβερνήτες των τουρκικών ακταιωρών αρνούνται επί μονίμου βάσεως να συμμορφωθούν με τις

³³ Ειδικότερα το άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923 προβλέπει τα εξής: «Η ληφθείσα απόφασις της 13ης Φεβρουαρίου 1914 υπό της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου εις εκτέλεσιν των άρθρων 5 της Συνθήκης του Λονδίνου της 17/30 Μαΐου 1913 και 15 της Συνθήκης των Αθηνών της 1/14 Νοεμβρίου 1913, η κοινοποιηθείσα εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τη 13 Φεβρουαρίου 1914 και αφορώσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυρυών) ιδία των νήσων Λήμνου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας επικυρούται, υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης των συναφών προς τα υπό την κυριαρχίαν της Ιταλίας διατελούσας νήσους, περί των οποίων διαλαμβάνει το άρθρο 15. Εκτός αντιθέτου διατάξεως της παρούσης Συνθήκης, αι νήσοι, αι κείμεναι εις μικροτέραν απόστασιν των τριών μιλίων της ασιατικής ακτής, παραμένουσιν υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν».

Σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λωζάννης «Η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμουμένων νήσων, τουτέστι της Αστυπαλαίας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψούς, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελλορίζου».

Περαιτέρω, το άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (10.12.1947) προβλέπει : «Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμουμένας, ήτοι: Αστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Λειψών, Σύμην, Κω και Καστελλόριζον, ως και τας παρακειμένας νησίδας».

υποδείξεις του ελληνικού Λιμενικού Σώματος και να αποχωρήσουν από την περιοχή, την οποία επιμόνως χαρακτηρίζουν ως “τουρκική επικράτεια”.

Η κρίση των Ιμίων άρχισε στις 25 Δεκεμβρίου 1995 που το τουρκικό φορτηγό πλοίο Φιγκέν Ακάτ προσάραξε σε αβαθή ύδατα κοντά στις ομώνυμες βραχονησίδες και εξέπεμψε σήμα κινδύνου³⁴. Το πρώτο σπέρμα όμως της κρίσης των Ιμίων, κατά την άποψή μας, πρέπει να το αναζητήσουμε στο χρονικό διάστημα Οκτωβρίου-Νοεμβρίου 1995. Την περίοδο αυτή, σε κυβερνητικούς κύκλους στην Ελλάδα κέρδιζε έδαφος η ιδέα οικονομικής «αξιοποίησης» των βραχονησίδων του Αιγαίου, κίνηση που αφενός θα «κατοχύρωνε» την κυριαρχία επ’ αυτών έναντι των όποιων αμφισβητήσεων, αφετέρου δε, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας θα τους έδινε δικαίωμα να έχουν υφαλοκρηπίδα³⁵. Οι σκέψεις αυτές είχαν ξεκινήσει από την ομάδα του Άκη Τσοχατζόπουλου και συγκεκριμένα από το Υπουργείο Αιγαίου, όπου βρισκόταν ο στενός συνεργάτης του, Αντώνης Κοτσακάς. Ο έτερος πόλος που τότε φιλοδοξούσε να αναλάβει την ηγεσία του κινήματος στην μετά τον Ανδρέα Παπανδρέου εποχή, ήταν αυτός του Υπουργού Άμυνας Γεράσιμου Αρσένη. Σε μια προσπάθεια να προλάβει τις εξελίξεις, παρά το ότι μια τέτοια πολιτική απόφαση θα έπρεπε να παραμείνει αυστηρά απόρρητη για να έχει πιθανότητες επιτυχίας, την «είδηση» ανακοίνωσε ο υφυπουργός Εθνικής Άμυνας Μανόλης Μπεντενιώτης. Και μόνο το γεγονός ότι η είδηση «βγήκε» από το συγκεκριμένο Υπουργείο, έχει ξεχωριστή σημασία. Είναι εξαιρετικά πιθανό το «βαθύ κράτος» της Τουρκίας να επιχείρησε να ακυρώσει εν τη γενέσει τους τα ελληνικά σχέδια, στήνοντας σκηνικό έντασης στο Αιγαίο, που επισημοποίησε την έναρξη της θεωρίας των «γκρίζων ζωνών»³⁶.

Έτσι λοιπόν, στις 25/12, το λιμεναρχείο Καλύμνου διέθεσε ρυμουλκό για να αποκολλήσει το τουρκικό πλοίο, αλλά ο πλοίαρχος αρνήθηκε, υποστηρίζο-

³⁴ Σήμερα η τουρκική πλευρά υποστηρίζει ότι επρόκειται για τυχαίο συμβάν, ενώ η ελληνική δεν αποκλείει το να ήταν προσχεδιασμένο.

³⁵ Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Montego Bay τα Νησιά αναγνωρίζεται ότι έχουν πλήρες δικαίωμα σε Υφαλοκρηπίδα (άρθρο 121(2)), ενώ για τους Βράχους καθορίζεται κριτήριο να μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή να έχουν από μόνοι τους οικονομική ζωή για να μπορούν να διεκδικήσουν Υφαλοκρηπίδα(άρθρο 121(3)).

ντας ότι βρισκόταν σε τουρκική περιοχή και άρα αρμοδιότητα να του προσφέρουν βοήθεια είχαν οι τουρκικές αρχές. Στις 26/12 το λιμεναρχείο ενημέρωσε την αρμόδια διεύθυνση του Υπουργείου Εξωτερικών, το οποίο μέσω του γραμματέα της ελληνικής πρεσβείας στην Άγκυρα, ειδοποίησε τον γραμματέα της Διεύθυνσης Ελληνικών Υποθέσεων του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών ότι, αν δεν παρενέβαινε ρυμουλκό, το τουρκικό πλοίο θα κινδύνευε. Στις 27/12 το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών ενημερώνει την ελληνική πρεσβεία ότι, ανεξαρτήτως του ποιος θα ανέλαμβανε τη διάσωση του πλοίου, υπήρχε θέμα γενικότερα. Τελικά, στις 28/12 δύο ελληνικά ρυμουλκά αποκόλλησαν το τουρκικό φορτηγό και το οδήγησαν στο λιμάνι Κιουλούκ της Τουρκίας. Στις 29/12 το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών επιδίδει διακοίνωση στο αντίστοιχο ελληνικό, όπου αναφέρεται ότι οι βραχονησίδες Ίμια είναι καταχωρημένες στο κτηματολόγιο Μουγκλά του νομού Μπουντρούμ (Αλικαρνασσού) και ανήκουν στην Τουρκία. Το Ελληνικό ΥΠΕΞ απαντά (μετά από 11 ημέρες!) απορρίπτοντας τα τουρκικά επιχειρήματα.

Μέσα σε ένα ρευστό πολιτικό κλίμα³⁷ η τουρκική πρόκληση στα Ίμια και οι ανταλλαγές ρηματικών διακοινώσεων ανάμεσα στα Υπουργεία Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας, διαρρέουν στα ελληνικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Σύμφωνα με την τουρκική άποψη, η διαρροή αυτή σε φιλοκυβερνητικό έντυπο σε χρόνο παράλληλο με την ορκωμοσία της νέας Κυβέρνησης (20/1), δεν είναι σύμπτωση³⁸ και αποτελεί την εκκίνηση ενός μαράζ «προκλητικών εθνικιστικών» δημοσιευμάτων από τον ελληνικό τύπο. Την μεθεπόμενη μέρα ο τότε δήμαρχος της Καλύμνου, προσκείμενος πολιτικά στην κυβέρνηση και πολιτικός φίλος του Υπουργού Άμυνας Γ. Αρσένη (ενός από τους 2 ηττημένους στη διεκδίκηση της Πρωθυπουργίας), με προσωπική του πρωτοβουλία ύψωσε την ελληνική σημαία σε ένα από αυτά τα δύο νησιά, συνοδευόμενος από τον αστυνομικό

³⁶ Βλ. Χ. Λυμπέρης, «Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων», Ποιότητα, Αθήνα, 1997, σελ 243

³⁷ Παραίτηση του ασθενούντος Πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου, κομματικές αρχαιρεσίες για εκλογή νέου Πρωθυπουργού, σχηματισμός νέας κυβέρνησης από τον Κ. Σημίτη.

³⁸ Βλ. Ιστοσελίδα Τουρκικού ΥΠΕΞ:

http://www.mfa.gov.tr/MFA/ForeignPolicy/Regions/EuropeanCountries/EUCountries/Greece/GreeceLinks/Background_Note_on_Aegean_Dispute.htm

διευθυντή Καλύμνου, τον ιερέα και δύο κατοίκους του νησιού.

Στις 24/1 το γεγονός της ύψωσης της ελληνικής σημαίας καλύπτεται από ρεπορτάζ του τηλεοπτικού σταθμού ANT1³⁹ και προκαλεί σάλο στην κοινή γνώμη της γείτονος. Δύο δημοσιογράφοι του γραφείου της εφημερίδας Χουριέτ στη Σμύρνη, γνωστοί στην ελληνική πλευρά και για άλλες προβοκατόρικες ενέργειες στο παρελθόν, πήγαν στη Μεγάλη Ίμια με ελικόπτερο, υπέστειλαν την ελληνική σημαία και ύψωσαν την τουρκική. Η όλη επιχείρηση των δημοσιογράφων βιντεοσκοπήθηκε και προβλήθηκε από τηλεοπτικό κανάλι που ανήκει στη Χουριέτ.

Η κρίση κλιμακώνεται όταν την επομένη (28/1) το πρωί περιπολικά του Πολεμικού Ναυτικού εντοπίζουν την τουρκική σημαία και διατάσσονται για την άμεση υποστολή της. Πράγματι, υποστέλλεται η τουρκική σημαία, αλλά και αντικαθίσταται με την ελληνική⁴⁰. Τα δύο ελληνικά περιπολικά παρέμειναν στη περιοχή όπου έσπευσε και μια μεγάλη μονάδα του Στόλου (η φρεγάτα «NABAPINO»). Από το μεσημέρι ξεκινάει «μπαράζ» ναυτικών επεισοδίων στην περιοχή των Ιμίων με την επαναλαμβανόμενη παραβίαση των ελληνικών χωρικών υδάτων από τουρκικά πολεμικά πλοία, οι κυβερνήτες των οποίων αρνούνται να υπακούσουν στις διαταγές των κυβερνητών ελληνικών πολεμικών πλοίων που είχαν πλησιάσει στην περιοχή. Επίσης, νωρίς το βράδυ της ίδιας μέρας Έλληνες βατραχάνθρωποι αποβιβάστηκαν στη Μεγάλη Ίμια, για προστασία της σημαίας, χωρίς να τους αντιληφθούν τα παραπλέοντα εκεί τουρκικά πολεμικά. Το Υπουργείο Εξωτερικών αναλαμβάνει να ενημερώσει για την κατάσταση τους πρεσβευτές των Ηνωμένων Πολιτειών, των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας.

Στις 29/1 το μεσημέρι, ο νέος πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης, στις προ-

³⁹ Ο υπεύθυνος δημοσιογράφος ήταν σμηνίτης που υπηρετούσε τη θητεία του στο ΓΕΑ!

⁴⁰ Εκ των υστέρων μπορεί να πεί κανείς ότι η ύψωση της ελληνικής σημαίας (η οποία δεν υπήρχε πριν την 22/1 στο νησί) και μάλιστα από τμήμα των Ενόπλων Δυνάμεων και όχι πχ του Λιμενικού Σώματος, ήταν δεσμευτική για την ελληνική πλευρά. Ουδείς είναι σε θέση να γνωρίζει με ασφάλεια αν η κρίση θα είχε περαιτέρω κλιμακωθεί, αν εκτελείτο μόνον υποστολή της τουρκικής σημαίας (και ενδεχομένως κατόπιν ανταλλαγή της με την ελληνική σημαία που είχαν πάρει μαζί τους οι «απεσταλμένοι» της Χουριέτ στα Ίμια).

γραμματικές του δηλώσεις στη Βουλή, στέλνει μήνυμα προς την Τουρκία, ότι σε οποιαδήποτε πρόκληση η Ελλάδα θα αντιδράσει άμεσα και δυναμικά. Η πρωθυπουργός της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ ζητά συνολικές διαπραγματεύσεις για το καθεστώς των βραχονησίδων του Αιγαίου. Καλείται στο τουρκικό υπουργείο εξωτερικών, ο Έλληνας πρεσβευτής στην Άγκυρα Δημήτρης Νεζερίτης, όπου του επιδίδεται νέα ρηματική διακοίνωση στην οποία αμφισβητείται ευθέως η ελληνικότητα των βραχονησίδων Ίμια και διατυπώνεται πρόταση για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για την οροθέτηση των θαλασσίων συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Το απόγευμα διατυπώνεται η πρώτη έκφραση ανησυχίας των Ηνωμένων Πολιτειών, ιδίως λόγω της συσσώρευσης δυσανάλογα ισχυρών ναυτικών δυνάμεων σε πολλή περιορισμένη γεωγραφικά περιοχή. Το βράδυ συνεδριάζει το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις που ακολούθησαν από την πρωθυπουργό Τανσού Τσιλέρ, ζητείται η άμεση αποχώρηση των ελληνικών αγημάτων επί των βραχονησίδων και η υποστολή-απομάκρυνση της ελληνικής σημαίας.

Σε στρατιωτικό επίπεδο η κλιμάκωση συνεχίζεται με την αύξηση των ναυτικών μονάδων που σπεύδουν στην ευρύτερη περιοχή, την αύξηση του αριθμού των αεροπορικών και θαλάσσιων παραβιάσεων και τις πληροφορίες για κινητοποίηση χερσαίων τουρκικών δυνάμεων στη Θράκη και στη νοτιοανατολική Τουρκία. Λόγω της κλιμακούμενης έντασης, αποδεσμεύονται (μετά από εισήγηση του ΣΑΓΕ στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας) κανόνες εμπλοκής για την αντιμετώπιση κάθε είδους αποβατικής ενέργειας. Η συγκεκριμένη ενέργεια, αν και απολύτως αναγκαία, αποτελούσε υπέρβαση αρμοδιοτήτων, καθώς η αποδέσμευση αρκετών από τους Κανόνες αυτούς ανήκει στις αποκλειστικές αρμοδιότητες του ΚΥΣΕΑ. Ωστόσο, ελάχιστοι στην κυβέρνηση έδειχναν να γνωρίζουν τη σημασία του όρου «κανόνες εμπλοκής» και το ΚΥΣΕΑ δεν συνεκαλείτο.

Στις 09.00 το πρωί της 30/1 ο Α/ΓΕΕΘΑ αναλαμβάνει την επιχειρησιακή διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων. Στις 10.00 λαμβάνει χώρα η πρώτη τηλεφωνική συνομιλία του πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη με τον Αμερικανό πρόεδρο

Μπιλ Κλίντον και του υπουργού Εθνικής Άμυνας Γεράσιμου Αρσένη με τον Αμερικανό ομόλογό του Γουίλιαμ Πέρυ. Λίγο μετά τις 10.30 το πρωί, συγκαλείται σύσκεψη υπό τον πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη, στο γραφείο του στη Βουλή, για την εξέταση της κατάστασης, με τη συμμετοχή των υπουργών Εξωτερικών Θεόδωρου Πάγκαλου, Εθνικής Άμυνας Γεράσιμου Αρσένη, Εσωτερικών Άκη Τσοχατζόπουλου, Εθνικής Οικονομίας Γιάννου Παπαντωνίου, Τύπου Δημήτρη Ρέπα και του Α/ΓΕΕΘΑ Ναυάρχου Χρήστου Λυμπέρη. Δεν αποτελεί επίσημη σύγκλιση του ΚΥΣΕΑ, όπως θα ανέμενε κανείς λόγω της φύσης και της σοβαρότητας της κατάστασης, ενώ νέα «σύσκεψη των αρμόδιων για το θέμα μελών της Κυβερνητικής Επιτροπής» αποφασίζεται να συγκληθεί το ίδιο βράδυ, και πάλι όχι στον ειδικό χώρο του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων του ΓΕΕΘΑ αλλά στο Γραφείο του Πρωθυπουργού στη Βουλή⁴¹. Ωστόσο, έχει ήδη διαφανεί η ασυνεννοησία μεταξύ του πρωθυπουργικού γραφείου, του υπουργείου Εξωτερικών και του υπουργείου Εθνικής Άμυνας.

Το μεσημέρι, μεγάλο μέρος του ελληνικού στόλου, υπό τη συνεχή τηλεοπτική κάλυψη από ελικόπτερο τηλεοπτικού σταθμού (Σκάι) αποπλέει από τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας και οδεύει προς την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της κρίσης. Ο υπόλοιπος Στόλος θα αποπλεύσει τα μεσάνυχτα της ίδιας μέρας. Η Τουρκία από την πλευρά της στέλνει περισσότερες φρεγάτες στην περιοχή.

Από την τουρκική πλευρά διαμηνύονται στην ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα οι όροι απεμπλοκής: **Αποχώρηση πλοίων από την περιοχή, αποχώρηση προσωπικού από τις βραχονησίδες και τέλος αποχώρηση σημαιών.** Η θέση αυτή υποστηρίζεται και από τις ΗΠΑ.

Στις 23.30 την νύχτα έχουμε νέες τηλεφωνικές επικοινωνίες του Αμερικανού υπουργού Άμυνας και του αρχηγού των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων με τον Έλληνα υπουργό Εθνικής Άμυνας. Γνωστοποιήθηκε εκ νέου η αρνη-

⁴¹ Ο τόπος διεξαγωγής της σύσκεψης αποτέλεσε επιλογή του Πρωθυπουργού Σημίτη προκειμένου να αποφευχθεί «... η δημιουργία της εντύπωσης ότι βρισκόμαστε μπροστά σε πολεμική κρίση...» και επειδή «... το πρόβλημα ήταν πολιτικό και έπρεπε να αντιμετωπιστεί με πολιτικά μέσα και όχι με στρατιωτική επιχείρηση...». Βλ. Κ. Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004, Πόλις, Αθήνα 2005, σελ 63 και 64

τική τουρκική θέση για την αποκλιμάκωση της κρίσης εάν δεν απομακρυνθεί η ελληνική σημαία από τα Ανατολικά Ίμια.

Στις 01.00 π.μ. μετά τα μεσάνυχτα, πραγματοποιείται στο γραφείο του πρωθυπουργού στη Βουλή η από το πρωί προγραμματισμένη σύσκεψη της ομάδας των Υπουργών που είχε συσχεφθεί το πρωί και του Α/ΓΕΕΘΑ. Συμμετέχουν ο γραμματέας του υπουργικού συμβουλίου Τάσος Μαντέλης και οι σύμβουλοι του πρωθυπουργού Ν. Θέμελης και Δ. Καραϊτίδης. Ο διοικητής της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΕΥΠ) δεν καλείται να συμμετάσχει παρότι βρίσκεται έξω από την αίθουσα της σύσκεψης. Στη σύσκεψη φθάνει με καθυστέρηση μισής περίπου ώρας ο υπουργός Εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος, λόγω συμμετοχής του σε... τηλεοπτική εκπομπή! Στην εν λόγω σύσκεψη, όταν ο Α/ΓΕΕΘΑ ζητάει την αποδέσμευση των κανόνων εμπλοκής, λαμβάνει την απάντηση ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις. Γίνεται φανερό η έλλειψη πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας αλλά και ενδοκυβερνητικής συνοχής.

Στη 01.40 ο Έλληνας πρωθυπουργός ενημερώνεται ότι σύμφωνα με επίσημη ανακοίνωση της τουρκικής κυβέρνησης, Τούρκοι καταδρομείς κατέλαβαν τη δεύτερη νησίδα των Ιμίων. Στις 04.00 π.μ. ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ επιβεβαιώνει την κατάληψη της βραχονησίδας, προκαλώντας σύγχυση στην ελληνική πλευρά. Παράλληλα διαβιβάζεται μέσω του ίδιου διαύλου τουρκικό τελεσίγραφο: Σε περίπτωση προσβολής των Τούρκων κομάντος, αυτό θα σήμαινε αυτόματα ολοκληρωτικό πόλεμο.

Ακολουθεί ένταση στο ΚΥΣΕΑ μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, αλλά και μεταξύ των κυβερνητικών στελεχών για τον χειρισμό. Οι συμμετέχοντες στη σύσκεψη δεν πείθονται για την ύπαρξη Τούρκων κομάντος στη Δυτική Ίμια. Ως αποτέλεσμα ζητείται η διαπίστωση με φίλια μέσα του τι ακριβώς συμβαίνει.

Στις 04.25 π.μ. η Φρεγάτα «NABAPINO» απονηώνει το Ελικόπτερό της το οποίο στις 04.50 π.μ. εντοπίζει 10 περίπου Τούρκους καταδρομείς πάνω στη Δυτική Ίμια. Αμέσως μετά την επιβεβαίωση της παρουσίας Τούρκων στη νησί-

δα, ο Α/ΓΕΕΘΑ εισηγήθηκε τρεις λύσεις στη πολιτική ηγεσία της χώρας. Η πρώτη λύση αφορούσε τον άμεσο ναυτικό βομβαρδισμό της νησίδας, η δεύτερη προέβλεπε την προσβολή της από αέρος με το πρώτο φως και η τρίτη την ανάληψη επιχείρησης ανακατάληψης με καταδρομείς. Ο πρωθυπουργός απέρριψε τις δύο πρώτες λύσεις και ζήτησε την άμεση ανάληψη ενέργειας αποβίβασης καταδρομέων στη νησίδα για σύλληψη των Τούρκων εντός 45 λεπτών⁴². Το ιδιαίτερα μικρό χρονικό περιθώριο που τέθηκε στον Α/ΓΕΕΘΑ, απέρριψε από τις δεσμεύσεις της ελληνικής πλευράς προς την αμερικανική και την αίσθηση της πολιτικής ηγεσίας ότι το τουρκικό τετελεσμένο μας εξουδετέρωνε διαπραγματευτικά⁴³. Ο Α/ΓΕΕΘΑ ανέφερε ότι δεν μπορούσε να ολοκληρώσει τέτοια επιχείρηση στο τεθέντα ελάχιστο χρόνο.

Στις 05.40 π.μ. επιτυγχάνεται συμφωνία απεμπλοκής με τη διαμεσολάβηση του αμερικανικού παράγοντα και κοινή απόφαση για επαναφορά στη προηγούμενη της κρίσης κατάσταση («status quo ante»). Συμφωνήθηκε η αποχώρηση του συνόλου των ναυτικών μονάδων και των δύο χωρών από την επίμαχη περιοχή. Στη συμφωνία περιλήφθηκε επίσης και η απομάκρυνση της ελληνικής σημαίας από τη Δυτική Ίμια. Λίγο πριν ξεκινήσει η διαδικασία απεμπλοκής, περίπου στις 05.00 τα ξημερώματα, το ελικόπτερο ΠΝ21 της φρεγάτας ΝΑΒΑΡΙΝΟ καταπίπτει στη θάλασσα, κατά την επιστροφή του στο πλοίο. Αποτέλεσμα, ο θάνατος των τριών μελών του πληρώματος, του κυβερνήτη, Υποπλοίαρχου Χριστόδουλου Καραθανάση, του συγκυβερνήτη, Υποπλοίαρχου Παναγιώτη Βλαχάκου και του χειριστή ραντάρ, Αρχικελευστή Έκτορα Γιαλοπού.

Στην περίπτωση των Ιμίων, ενώ δεν υπάρχει αμφιβολία για το αν και κατά πόσον οι Τούρκοι επιθυμούσαν ή όχι να εγείρουν ζήτημα κυριαρχίας στις βραχονησίδες, δεν είναι απολύτως βέβαιο εάν επιθυμούσαν την εξέλιξη της ενέργειάς τους σε «θερμό επεισόδιο». Πιθανότατα οι Τούρκοι θα ήταν ικανο-

⁴² Για τους γνωρίζοντες, τόσο ο χρόνος των 45 λεπτών όσο και η αποστολή αναίμακτης «σύλληψης» ανδρών των Ειδικών Δυνάμεων είναι εκτός πραγματικότητας.

⁴³ Με μια πιο ψύχραιμη θεώρηση των πραγμάτων θα έλεγε κανείς ότι η τουρκική κίνηση κατάληψης της Δυτικής Ίμιας ήταν μια πολύ καλή κίνηση, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν ήταν «κίνηση ματ». Όπως άλλωστε δεν υπήρξε «κίνηση ματ» η από μέρους μας αποβίβαση βατραχανθρώπων στην Ανατολική Ίμια.

ποιημένοι με τη διατύπωση-διακήρυξη μίας ακόμη διεκδίκησης έναντι της Ελλάδας. Από το σημείο αυτό μέχρι τον καταλογισμό συνολικής ευθύνης για την πρόκληση «θερμού επεισοδίου» υπάρχει μεγάλη απόσταση. Σημαντικό μέρος της ευθύνης για την εξέλιξη του περιστατικού σε κρίση φέρει και η ελληνική πλευρά.

Αν χρησιμοποιήσουμε, ως οδηγό για την εξέταση της ύπαρξης στοιχείων παρανόησης στην κρίση των Ιμίων την κατά Jervis ανάλυση, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

Υπόθεση εργασίας κατά Jervis	Αντίδραση ληπτών απόφασης
Οι λήπτες αποφάσεων τείνουν να σκέπτονται ότι η δράση και οι πράξεις του αντιπάλου είναι πιο ιεραρχημένες, πειθαρχημένες και συντονισμένες.	Η Τουρκία εκλαμβάνει την πρόθεση οικονομικής εκμετάλλευσης των βραχονησίδων ως ένα μέρος ευρύτερου ελληνικού σχεδίου για τη δημιουργία τετελεσμένων ως προς τη χάραξη της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Για το σκοπό αυτό, φέρνει στο προσκήνιο τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών» και εκμεταλλεύεται το (προσχεδιασμένο ή τυχαίο) περιστατικό του Figen Akat για να κάνει γνωστή αυτή την αμφισβήτησή της.
Οι παράγοντες τείνουν να υπερεκτιμούν τον βαθμό κατά τον οποίο η άλλη πλευρά δρα ως αποτέλεσμα μίας δικής τους ενέργειας, ειδικά όταν η δράση των άλλων είναι σύμφωνη με τις δικές τους επιθυμίες. Έτσι στην περίπτωση μίας ευνοϊκής για τα ελληνικά συμφέροντα πράξης μίας χώρας, αυτή αποδίδεται σε δικές μας ενέργειες. Αντίθετα, στην περίπτωση αρνητικής προς τα συμφέροντα τους δράσης, οι παράγοντες τείνουν να πιστεύουν ότι αυτή η πράξη δεν οφείλεται σε αντίδραση σε κάποια δική τους προηγηθείσα κίνηση, αλλά	Η τοποθέτηση Ελληνικής σημαίας στην Ίμια από τον Δήμαρχο Καλύμνου, για την τουρκική κοινή γνώμη (και ίσως και για κάποιο μέρος του πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου), αποτέλεσαν ελληνική πρόκληση που (αυθόρμητα ή προσχεδιασμένα) έπρεπε να απαντηθεί. Επιπρόσθετα, η υποστολή της τοποθετημένης (παράνομα, από Τούρκους πολίτες) στα Ίμια τουρκικής σημαίας από Πολεμικό Πλοίο και όχι από προσωπικό του Λιμενικού Σώματος και ιδίως η αντικατάστασή της με Ελληνική σημαία (ενέργειες που ανε-

απορρέει από την εχθρική συμπεριφορά των αντιπάλων.	λήφθηκαν ίσως επιπόλαια, χωρίς να προβλεφθούν οι ενδεχόμενες συνέπειές τους) αντιμετώπιστηκαν από την τουρκική πλευρά ως προκλητικές ενέργειες.
Οι προηγούμενες εμπειρίες ενός παράγοντα ή μίας χώρας σε έναν κίνδυνο οδηγούν σε παρόμοια συμπεριφορά και έναντι διαφορετικών κινδύνων. Όπως συχνά λέγεται, αυτοί που θυμούνται το παρελθόν είναι βέβαιο ότι θα κάνουν λάθη σε αντίθετες περιπτώσεις.	Ο Έλληνας Α/ΓΕΕΘΑ είχε λάβει ενεργό μέρος στον χειρισμό της κρίσης του 1987, όπου η τότε πολιτική ηγεσία χρησιμοποίησε τις Ένοπλες Δυνάμεις ως εργαλείο διπλωματικής πίεσης και κινήθηκε με δυναμικό τρόπο, προηγούμενη των εξελίξεων και όχι ακολουθώντας αυτές. Αν συνυπολογίσουμε και την όχι ικανοποιητική επικοινωνία (έως και έλλειψη συνεργασίας μεταξύ του τρίγωνου Πρωθυπουργικό Γραφείο – ΥΠΕΞ – ΥΠΕΘΑ, διαπιστώνουμε ότι ο ρυθμός κλιμάκωσης της στρατιωτικής αντίδρασης της Ελλάδας δεν ήταν συμβατός με το πολιτικό μήνυμα που είχε κατά νου η πολιτική ηγεσία. Ο Ναύαρχος Λυμπερης αφέθηκε να χειρίζεται το κομμάτι της κρίσης που τον αφορούσε, σύμφωνα με τα πολιτικά δεδομένα του 1987, Από την άλλη πλευρά ο Πρωθυπουργός Σημίτης, ένας πολιτικός με υπόβαθρο οικονομικών γνώσεων, πού μόλις πριν 2 μήνες είχε καταψηφίσει τον προϋπολογισμό των αμυντικών δαπανών του ίδιου του του κόμματος⁴⁴, ήταν αναμενόμενο να επιθυμεί τον όσο το δυνατόν μικρότερο ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων σε αυτή την κρίση. Ως εκ τούτου π.χ. οι λέξεις «Κανόνες Εμπλοκής» και «Ανακατάληψη» του δημιουργούσαν αρνητικότητα συναισθήματα.
Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται	Ο Έλληνας Πρωθυπουργός τη στιγμή της

⁴⁴ Μαζί με τον Θ. Πάγκαλο

νονται και αξιολογούν τις πληροφορίες που δέχονται εξαρτάται και από τα προβλήματα που τους απασχολούν εκείνη τη στιγμή.	κρίσης βρίσκεται σε λίαν επισφαλή πολιτική θέση. Είναι ο πρώτος μετά παπανδρεϊκός ηγέτης του κόμματός του, εκλεγμένος πριν από λίγες μόνο ημέρες από εσωκομματική ψηφοφορία η οποία άφησε 2 «δελφίνους» παραπονεμένους (ένας εξ αυτών ο Υπουργός Άμυνας) και είναι σε εξέλιξη η διαδικασία ψήφου εμπιστοσύνης για την Κυβέρνησή του στη Βουλή). Δεν διαθέτει ακόμα τα απαραίτητα αποθέματα εμπιστοσύνης και αποδοχής ώστε, αν το επιθυμεί, να προβεί σε ριψοκίνδυνες ή έστω δυναμικές πολιτικές ενέργειες. Γι' αυτό αντιμετωπίζει με ανακούφιση την παρέμβαση των ΗΠΑ για γρήγορη εκτόνωση της κρίσης.
Οι λήπτες των αποφάσεων που δέχονται πληροφορίες για τον αντίπαλο τείνουν να σκέπτονται ότι ο αντίπαλος είναι πιο επιθετικός από αυτούς.	Η ελληνική πολιτική ηγεσία είναι πεπεισμένη για τη δυναμική και σκληρή απάντηση της Τουρκίας σε περίπτωση δικής μας στρατιωτικής ενέργειας. Επίσης, η ελληνική πολιτική ηγεσία δεν εμπιστεύεται τις δυνατότητες των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (παρά την εξασφάλιση του τοπικού τακτικού πλεονεκτήματος). Η τουρκική αποφασιστικότητα είναι πιο πειστική.
Οι λήπτες αποφάσεων είναι πιθανόν να οδηγηθούν σε λάθος, επειδή, όντας προσκολλημένοι σε μία άποψη, απορρίπτουν τις νέες πληροφορίες και δεν διατίθενται να προσαρμοστούν σε αυτές. Με άλλα λόγια, τείνουν να κάνουν τις προβλέψεις τους και να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους βιαστικά και πρόωρα.	Το ενδεχόμενο στρατιωτικής ενέργειας είχε εξαρχής αποκλειστεί στη σκέψη του Έλληνα του Πρωθυπουργού, ο οποίος δεν μπορούσε να φανταστεί παρά μόνο πολιτική αντιμετώπιση της κρίσης. Η τουρκική πλευρά, αντίθετα, έπαιζε καθαρά το χαρτί της στρατιωτικής αντιπαράθεσης⁴⁵ στο πλαίσιο μιας στρατηγικής εξαναγκασμού, θέτοντας τελεσιγραφικές προϋποθέσεις προς την ελληνική πλευρά.

⁴⁵ Ακριβώς όπως είχε πράξει η Ελληνική κυβέρνηση στην κρίση του 1987.

	Παρά, λοιπόν, τη ξεκάθαρη αυτή δυναμική συμπεριφορά της Τουρκίας, η ελληνική πλευρά (Πρωθυπουργός – ΥΠΕΞ) δεν επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τις Ένοπλες Δυνάμεις, ούτε καν μετά την αποβίβαση των Τούρκων κομάντος στη Δυτική Ίμια.

Στην κρίση των Ιμίων παρατηρούμε ότι το φαινόμενο παρανόησης είναι σχετικά μικρό σε διακρατικό επίπεδο, αλλά όσον αφορά στην Ελλάδα είναι έντονα παρόν στο ενδοκρατικό επίπεδο λήψης απόφασης. Όλοι σχεδόν οι παίκτες-κλειδιά παρουσιάζονται να έχουν διαφορετική αντίληψη για την εξελισσόμενη κρίση ενώ παράλληλα επικρατεί ένα κλίμα καχυποψίας και έλλειψης συνεννόησης μεταξύ του πολιτικοδιπλωματικού και του στρατιωτικού σκέλους. Η παρανόηση στο ενδοκυβερνητικό επίπεδο, στην κορύφωση της κρίσης, φτάνει και σε επίπεδο αδυναμίας απλής συνεννόησης, όταν ο Α/ΓΕΕΘΑ ζητά επείγοντως τον καθορισμό Κανόνων Εμπλοκής (που αποτελούν το κρισιμότερο εργαλείο πολιτικού ελέγχου των ενεργειών των ελληνικών δυνάμεων σε μια κρίση) και λαμβάνει από τον Πρωθυπουργό την απάντηση ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις (προφανώς επειδή εκείνος πιστεύει ότι οι Κανόνες Εμπλοκής καθιστούν τους στρατιωτικούς ανεξέλεγκτους και επιθετικούς).

Στην διάρκεια της κλιμάκωσης της κρίσης καθίσταται προφανές ότι ο Α/ΓΕΕΘΑ λειτουργεί με σημείο αναφοράς την επιτυχημένη ελληνική αντίδραση στην κρίση του 1987, πλην όμως η Κυβέρνηση δεν έχει κάτι τέτοιο στο μυαλό της ως τρόπο ενεργείας. Το 1987, η πολιτική ηγεσία της χώρας αποφάσισε έγκαιρα και «έπαιξε το χαρτί» της γενικευμένης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια απείλησε σοβαρά και αξιόπιστα την άλλη πλευρά με γενικευμένη σύρραξη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να καταστήσει το τίμημα ιδιαίτερα υψηλό για τα όποια επιδιωκόμενα οφέλη από την άλλη πλευρά. Το 1996 δεν υπήρχε πολιτική βούληση για κάτι τέτοιο.

Επίσης, χαρακτηριστικό του διαφορετικού τρόπου σκέψης της πολιτικής με τη στρατιωτική ηγεσία αποτελεί το περιστατικό όπου μετά από ερώτηση ο ναύαρχος Λυμπέρης απαντάει ότι είναι εξαιρετικά δύσκολη απόφαση η απόσυρση της σημαίας, καθώς «εκεί ορκίζονται οι αξιωματικοί», και λαμβάνει από τον Πρωθυπουργό την απάντηση «είστε υπερβολικός και συναισθηματικός».

Επιπρόσθετα, η συστηματική αποφυγή συνεδρίασης στον προβλεπόμενο χώρο του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων ώστε (κατά τον Πρωθυπουργό) να μη δοθεί «πολεμικό μήνυμα» στην απέναντι πλευρά, στην πραγματικότητα τον καθιστά σκακιστή που παίζει χωρίς να βλέπει τη σκακιέρα. Αν και όλη η κρίση εξελίσσεται στο τακτικό επίπεδο, η πολιτική ηγεσία της χώρας (ίσως από μια απέχθεια για τα στρατιωτικά θέματα) προτιμά να συσκέπτεται στο Γραφείο του Πρωθυπουργού, χωρίς αίσθηση των ραγδαία εξελισσόμενων καταστάσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επιλογή του Υπουργού Εξωτερικών να δώσει συνέντευξη σε τηλεοπτικό κανάλι την κρίσιμη νύχτα της 31^{ης} Ιανουαρίου, απουσιάζοντας από τη συνεδρίαση της κυβερνητικής ομάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Συμπεράσματα

Εξετάζοντας κανείς το ρόλο της παρανόησης στη δημιουργία κρίσεων μεταξύ κρατών (και εν προκειμένω στην περίπτωση Ελλάδας – Τουρκίας) δεν πρέπει κατά κανένα τρόπο να οδηγηθεί στο εύκολο συμπέρασμα ότι όλα τα ελληνοτουρκικά προβλήματα οφείλονται σε εσφαλμένες αντιλήψεις των προθέσεων της άλλης πλευράς και ότι αφαιρώντας το στοιχείο της παρανόησης οι σχέσεις των δύο χωρών θα εξομαλυνθούν πλήρως. Η πραγματικότητα είναι ότι τα περισσότερα σημεία τριβής ανάμεσα στις δύο χώρες έχουν προέλθει από ορθή (και όχι εσφαλμένη) αντίληψη των εκατέρωθεν αντιτιθέμενων συμφερόντων και αξιών.

Παρόλα αυτά είναι επίσης αληθές ότι η παρανόηση έπαιξε σημαντικό ρόλο στο πρόσφατο παρελθόν, είτε στη δημιουργία ελληνοτουρκικών κρίσεων άνευ πραγματικού αιτίου (πχ περίπτωση Μαρτίου 1987) είτε κλιμάκωσης σε βαθμό που καμία από τις δύο κυβερνήσεις δεν είχε σχεδιάσει εκ των προτέρων (πχ περίπτωση Ιμίων). Αντίθετα, η εξάλειψη του στοιχείου της παρανόησης έχει οδηγήσει σε περιπτώσεις άμεσης αποφόρτισης της έντασης μεταξύ των δύο χωρών και στην αποφυγή κρίσης (πχ πρόσφατη περίπτωση σύγκρουσης Ελληνικού με Τουρκικό μαχητικό αεροσκάφος) χωρίς, βέβαια, αυτή η αποφυγή κλιμάκωσης να προκαλέσει και κάποια αλλαγή στις απόψεις και θέσεις των δύο κρατών.

Η παρανόηση, επομένως, είναι ένας παράγοντας που αν και δεν επηρεάζει τις βασικές αρχές τις εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών, μπορεί να αποτελέσει το κύριο αίτιο για μια μη εσκεμμένη ελληνοτουρκική κρίση. Για αυτό το λόγο πρέπει να καταβληθεί (και από τις δύο πλευρές) κάθε προσπάθεια για την εξάλειψή του. Στην κατεύθυνση αυτή είναι ουσιώδες οι λήπτες αποφάσεων να έχουν πάντοτε κατά νου ότι τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια μιας κρίσης το μήνυμα των προθέσεών τους πρέπει να είναι σαφές και να μην επιδέχεται παρερμηνείες ούτε από την αντίπαλη πλευρά, αλλά ούτε και από τα υφιστάμενα κλιμάκια (πολιτικοδιπλωματικά και στρατιωτικά) της ίδιας της χώρας.

Για την άμεση και ασφαλή μετάδοση του μηνύματος των εκατέρωθεν προθέσεων και την αποτροπή παρανοήσεων είναι απαραίτητη η ύπαρξη διαύλων απευθείας επικοινωνίας μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών των δύο χωρών. Η απευθείας γραμμή επικοινωνίας των δύο αντιπάλων ηγετών, θα βοηθήσει μάλιστα και στην επιβράδυνση των στρατιωτικών ενεργειών και θα δώσει τον απαραίτητο χρόνο για διπλωματικές συνεννοήσεις. Η ύπαρξη διαύλων απευθείας επικοινωνίας πρέπει να επεκτείνεται και στο στρατιωτικό χώρο (πχ μεταξύ Αρχηγών Γενικών Επιτελείων), προκειμένου να αποκλείεται ακόμα και η πιθανότητα παρανόησης στο επιχειρησιακό ή στο τακτικό επίπεδο μεταξύ των εμπλεκόμενων πολιτικών και στρατιωτικών μηχανισμών διαχείρισης της κρίσης της κάθε χώρας.

Πέρα από τον κεφαλαιώδη ρόλο της σαφούς και άμεσης επικοινωνίας (τόσο διακρατικά όσο και ενδοκρατικά) πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά και στο ρόλο του συντονισμού και της ανάπτυξης κοινών αντιλήψεων ανάμεσα στους πολιτικοδιπλωματικούς και τους στρατιωτικούς λήπτες αποφάσεων της χώρας. Η έλλειψη συντονισμού των διπλωματικών με τις στρατιωτικές ενέργειες δημιουργεί σύγχυση στον αντίπαλο και περνάει μηνύματα αντίθετα από τις προθέσεις. Για να επιτευχθεί ό συντονισμός είναι απαραίτητο οι παραπάνω να «μιλούν την ίδια γλώσσα». Παραδείγματος χάρη, η σημασία ύπαρξης των Κανόνων Εμπλοκής και ο μηχανισμός λειτουργίας τους πρέπει να είναι απόλυτα ξεκάθαρα στην πολιτικοδιπλωματική ηγεσία, ώστε να τους χρησιμοποιούν (μέσω του ΚΥΣΕΑ) με τον καλύτερο τρόπο για την εξυπηρέτηση του πολιτικού σκοπού. Από την άλλη πλευρά, στη διάρκεια μιας κρίσης και οι στρατιωτικοί πρέπει να βλέπουν την κατάσταση με διόπτρες στρατηγικού βάθους και όχι μόνο από στενά επαγγελματική γωνία ⁴⁶.

Η ανάπτυξη μιας «κοινής κουλτούρας» χειρισμού κρίσεων μπορεί να προέλθει με την από κοινού εκπαίδευση, σε πολιτικοστρατιωτικό επίπεδο, όλων των εμπλεκόμενων οργάνων της πολιτείας, μέσω εξειδικευμένων ασκήσεων που

⁴⁶ Βλ. Χ. Λυμπέρης, «Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων», Ποιότητα, Αθήνα, 1997, σελ 283

θα σχεδιάζονται και θα διεξάγονται με μέριμνα των ΥΠΕΘΑ και ΥΠΕΞ. Μέσω της τριβής αυτής θα αναπτυχθεί η απαιτούμενη σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εμπλεκόμενους παράγοντες αλλά (πράγμα εξίσου σημαντικό) και ως προς τις διαδικασίες χειρισμού κρίσεων⁴⁷. Τέτοιας μορφής ασκήσεις διεξάγονται σήμερα με μέριμνα του ΓΕΕΘΑ, αλλά η συμμετοχή των υπόλοιπων Υπουργείων είναι από συμβολική έως ανύπαρκτη.

Ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας στη δημιουργία παρανόησης (διακρατικά και ενδοκρατικά), είναι ο ρόλος των ΜΜΕ τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια μιας κρίσης. Τα σύγχρονα ΜΜΕ διαθέτουν όλη τη απαραίτητη τεχνολογία για την σε πραγματικό χρόνο κάλυψη και μετάδοση των γεγονότων. Αυτό, σε συνδυασμό και με τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για την εξασφάλιση της αποκλειστικότητας και μεγάλης ακροαματικότητας / αναγνωσιμότητας συνήθως οδηγεί σε υπερβολές και δραματοποιήσεις ώστε να συγκινηθεί η κοινή γνώμη (η οποία στη συνέχεια ρυμουλκεί και τις πολιτικές ηγεσίες). Η επιρροή των ΜΜΕ δεν περιορίζεται στην κοινή γνώμη και στις πολιτικές ηγεσίες της χώρας τους αλλά επεκτείνεται και στην απέναντι πλευρά. Πολλές φορές μάλιστα τα ΜΜΕ της μιας χώρας αποτελούν πρωτογενή πηγή πληροφόρησης για την άλλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κρίση των Ιμίων, όπου είχαμε τη δημιουργία «πολεμικού κλίματος» (πχ ζωντανή τηλεοπτική κάλυψη από αέρος της κινητοποίησης του ελληνικού στόλου από ελικόπτερο τηλεοπτικού σταθμού), αλλά ακόμα και την (αυθαίρετη ή υποκινούμενη) υποκατάσταση των κρατικών αρχών (πχ αποβίβαση τούρκων δημοσιογράφων με ιδιωτικό ελικόπτερο στα Ίμια).

Η «κακή επιρροή» των ΜΜΕ σε μια κρίση αποφεύγεται όταν η κρίση αποκλιμακώνεται σύντομα (όπως στην πρόσφατη περίπτωση σύγκρουσης Ελληνικού με Τουρκικό μαχητικό στον αέρα), πριν προλάβει να αναπτυχθεί το δημοσιογραφικό άγχος της «αποκλειστικότητας» και πριν αρχίσει ο επηρεασμός από τους δημοσιογράφους της άλλης πλευράς. Όταν όμως έχουμε μια κρίση που διαρκεί περισσότερο από λίγες ώρες, ο καλύτερος τρόπος για να μην οργιάζει η

⁴⁷ Πχ η σύγκληση του ΚΥΣΕΑ, διαδικασία ουσίας για τη διαχείριση μιας κρίσης, κατά κανένα τρόπο δεν πρέπει να αποφεύγεται ως «υπερβολική» ή «προκλητική» ενέργεια.

φαντασία των δημοσιογράφων είναι να ικανοποιείται η ανάγκη τους για ειδήσεις με μεθοδικό και συνεχή τρόπο από το επίσημο κράτος. Με αυτό δεν εννοούμε τις αραιές τυπικές σιβυλλικές δηλώσεις του Κυβερνητικού Εκπροσώπου αλλά μια οργανωμένη, υπεύθυνη και σε κάθε εμπλεκόμενο Υπουργείο ενημέρωση των διαπιστευμένων δημοσιογράφων από κατάλληλα καταρτισμένους Εκπροσώπους Τύπου. Ο σκοπός είναι σε πρώτη φάση να αποκατασταθεί έγκαιρα μεταξύ δημοσιογράφων και πολιτείας ένα *minimum* κλίμα εμπιστοσύνης και κατανόησης για το έργο αμφοτέρων και να μην αναζητούνται πληροφορίες από άλλες (ενδεχομένως κακόβουλες) πηγές. Μια μετέπειτα προσέγγιση θα μπορούσε να αποσκοπεί στη κατάλληλη χρησιμοποίηση των ΜΜΕ ώστε να περάσουμε το επιθυμητό μήνυμα στην άλλη πλευρά.

Επίλογος

Είναι εντυπωσιακό το πόσο πολύ πάθος και πόσο λίγη ψυχρή λογική συναντά κανείς στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Προφανώς, τόσο οι ιστορικές όσο και οι πολιτισμικές διαφορές των δύο λαών, αποτελούν την εξήγηση για αυτό. Ταυτόχρονα όμως, υπάρχουν και αρκετές κοινωνικο-ψυχολογικές ομοιότητες (θερμό ταμπεραμέντο, ενισχυμένα εθνικοπατριωτικά συναισθήματα) που ενισχύουν αυτή την κατάσταση. Υπό το βάρος, επομένως, της ιστορικής μνήμης, τα ελληνοτουρκικά προβλήματα, πέρα από αντιπαράθεση συμφερόντων καθίστανται αναπόφευκτα και θέμα αντίληψης. Υφίσταται αμοιβαία δυσπιστία των πραγματικών προθέσεων της άλλης πλευράς και βαθιά ριζωμένη η αίσθηση της απειλής. Από τη μια η Τουρκία τρέμει για την «ελληνική λίμνη» που «την πνίγει» και «απειλεί την εθνική της κυριαρχία», από την άλλη η Ελλάδα φοβάται τη «διχοτόμηση του Αιγαίου» την «αρπαγή νησιών και βράχων» και την «περικύκλωση ελληνικών νησιών από τουρκική υφαλοκρηπίδα».

Μέσα σε μια τόσο φορτισμένη ατμόσφαιρα, η παρανόηση μπορεί να συμβεί ανά πάσα στιγμή και σε κάθε επίπεδο. Ως αποτέλεσμα, η εσφαλμένη εκτίμηση που θα προκύψει είναι πιθανότατο να «ρυμουλκήσει» τους λήπτες αποφάσεων (και των δύο χωρών) σε ενέργειες που υπό άλλες συνθήκες δεν θα έκαναν. Στην περίπτωση αυτή η δημιουργία και κλιμάκωση μιας μη εσκεμμένης Ελληνοτουρκικής κρίσης, σύμφωνα και με την μέχρι τώρα ιστορική εμπειρία, είναι το πλέον πιθανό ενδεχόμενο.

Στο χώρο των ελληνοτουρκικών σχέσεων οι αποστάσεις μεταξύ της συνειδητοποίησης του ρόλου της παρανόησης μέχρι την έναρξη της προσπάθειας για εξάλειψή της και από εκεί μέχρι την τελική επίτευξη αυτού του σκοπού, είναι πολύ μεγάλες. Αυτό γιατί παρά τις προσπάθειες «προσέγγισης» που καταβάλλονται τα τελευταία χρόνια από τις Κυβερνήσεις των δύο χωρών, η συνολική αλλαγή της αντίληψης για τον «άλλο» δεν μπορεί παρά να είναι μια πολύ μακρά διαδικασία. που απαιτεί εκ θεμελίων αλλαγή νοοτροπίας και για τους δύο

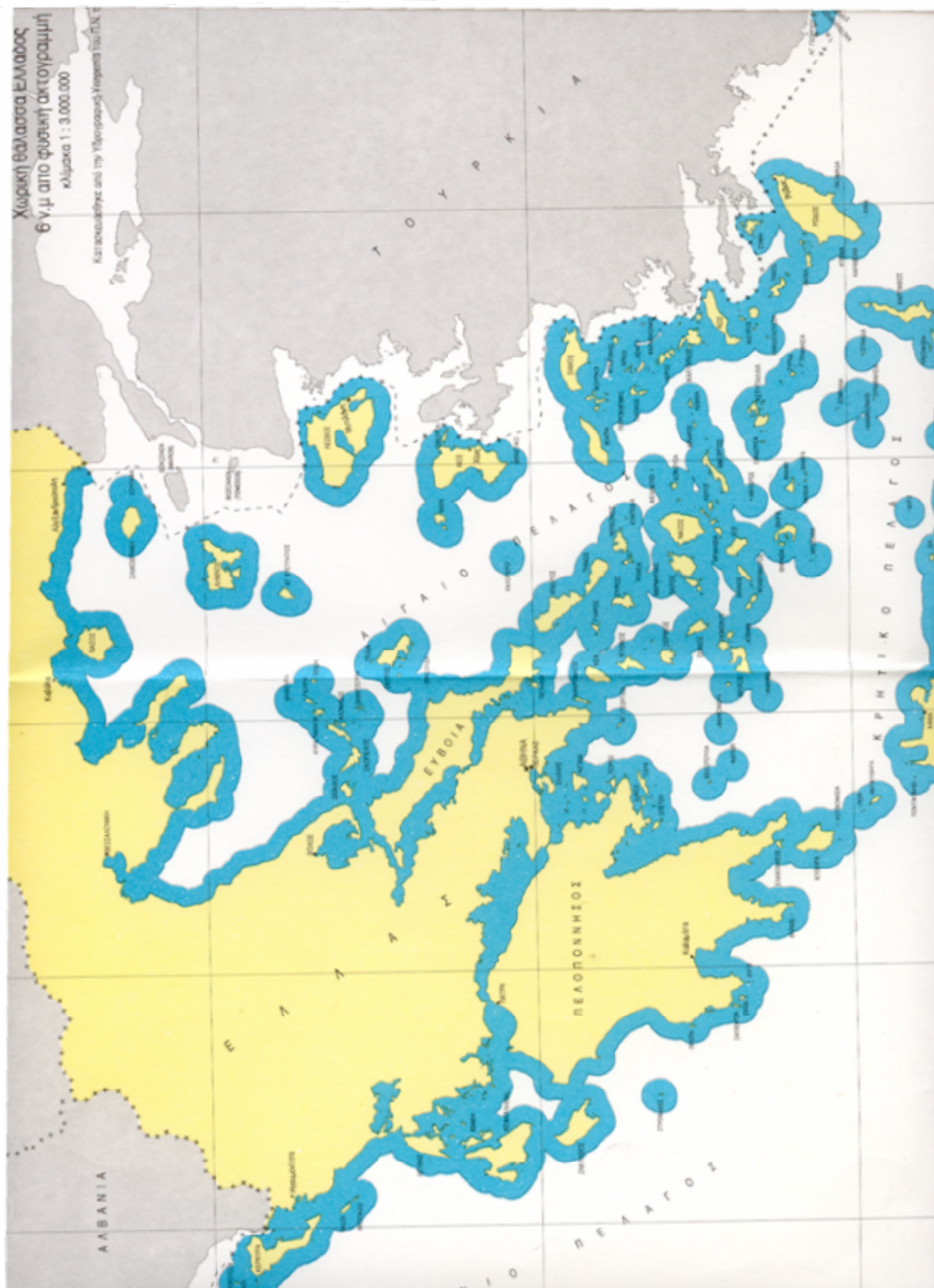
λαούς (και επομένως και για την πολιτικοδιπλωματική τους elit). Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο χρειάζονται 2 πράγματα: Χρόνος και πολιτική θέληση. Το πρώτο φυσικά υπάρχει, αλλά το δεύτερο είναι δυσεύρετο. Μια καλή αρχή, όμως θα ήταν να μην εκλαμβάνουμε τίποτε ως δεδομένο και να είμαστε διαρκώς επιφυλακτικοί και διερευνητικοί ως προς τις πραγματικές προθέσεις της «άλλης πλευράς του Αιγαίου»

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Θεωρίες Λήψεως Αποφάσεως⁴⁸

• Ορθολογικές   Το κλασσικό μοντέλο: Οι λήπτες των αποφάσεων πάντα είναι λογικοί, μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα των δυνατοτήτων τους και γνωρίζουν όλες τις εναλλακτικές λύσεις   Θεωρία παιγνίων: Κάθε παίκτης έχει μια ομάδα προσδιορισμένων και μη αμοιβαία αποκλειόμενων στόχων και θα κάνει τις επιλογές του με βάση αυτούς, χωρίς να κάνει λάθος.
• Μη συμβατικής λογικής   Θεωρίες περί γραφειοκρατίας: Οι φορείς εξουσίας ενός κράτους λειτουργούν μεταξύ τους ανταγωνιστικά και οι εκπρόσωποί τους προσδιορίζουν τα γενικότερα συμφέροντα ενός κράτους με βάση την αντίληψη που έχει μια υπηρεσία ή ένας φορέας τόσο για το εθνικό συμφέρον όσο και για το υπηρεσιακό συμφέρον.   Περιορισμένος ορθολογισμός: Δεν είναι δυνατόν να υπάρχει απόλυτα ορθολογική απόφαση, ιδιαίτερα στο πλαίσιο μιας κατάστασης κρίσης, η οποία χαρακτηρίζεται από ένταση και άγχος. Ο οποιοσδήποτε λήπτης απόφασης αντί να επιδιώκει τη μεγιστοποίηση ή τη βελτίωση της κατάστασης επιδιώκει απλά την ικανοποίηση κάποιων ελαχίστων κριτηρίων του.   Το οργανισμικό μοντέλο: Οι αποφάσεις στις οποίες εμπλέκονται γραφειοκρατικές μονάδες ή οργανισμοί ερμηνεύονται στη βάση του τρόπου λειτουργίας αυτών των οργανισμών (και όχι στη βάση των ανταγωνισμών τους, όπως στο γραφειοκρατικό μοντέλο).
• Υποκειμενικές ή ψυχολογικές: Ψυχολογικές: Οι πολιτικές διαμάχες και συμπεριφορές, ο αυταρχισμός, η βία, η κυριαρχία, η επιθετικότητα εκπηγάζουν από σύνδρομα ψυχικής στέρησης.   Κυβερνητική: Ο λήπτης αποφάσεων πρέπει να είναι έμπειρος, διότι επαφίεται κυρίως στην πείρα και τη διαίσθησή του, απλοποιώντας τις σύνθετες και περίπλοκες καταστάσεις.   Ομαδοσύσκεψη: Την κρίση την διαχειρίζεται ένας πυρήνας, μια ομάδα προσώπων, η οποία λόγω της σύνθεσής της παρουσιάζει πάντα συμπτώματα παθογένειας.   Παρανόηση: Κάθε παράγων, όταν αποφασίζει, προσπαθεί να προβλέψει πώς οι άλλοι θα δράσουν και ποιες θα είναι οι συνέπειες των πράξεών τους. Αυτή η προσπάθεια δεν είναι πάντα επιτυχής με αποτέλεσμα τη δημιουργία εσφαλμένων εκτιμήσεων και φόβων.

⁴⁸ Πηγή: Ηλίας Κουσκουβέλης, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις». Ποιότητα, Αθήνα, 2004

ΧΑΡΤΗΣ 1: Χωρική θάλασσα Ελλάδας 6ν.μ.

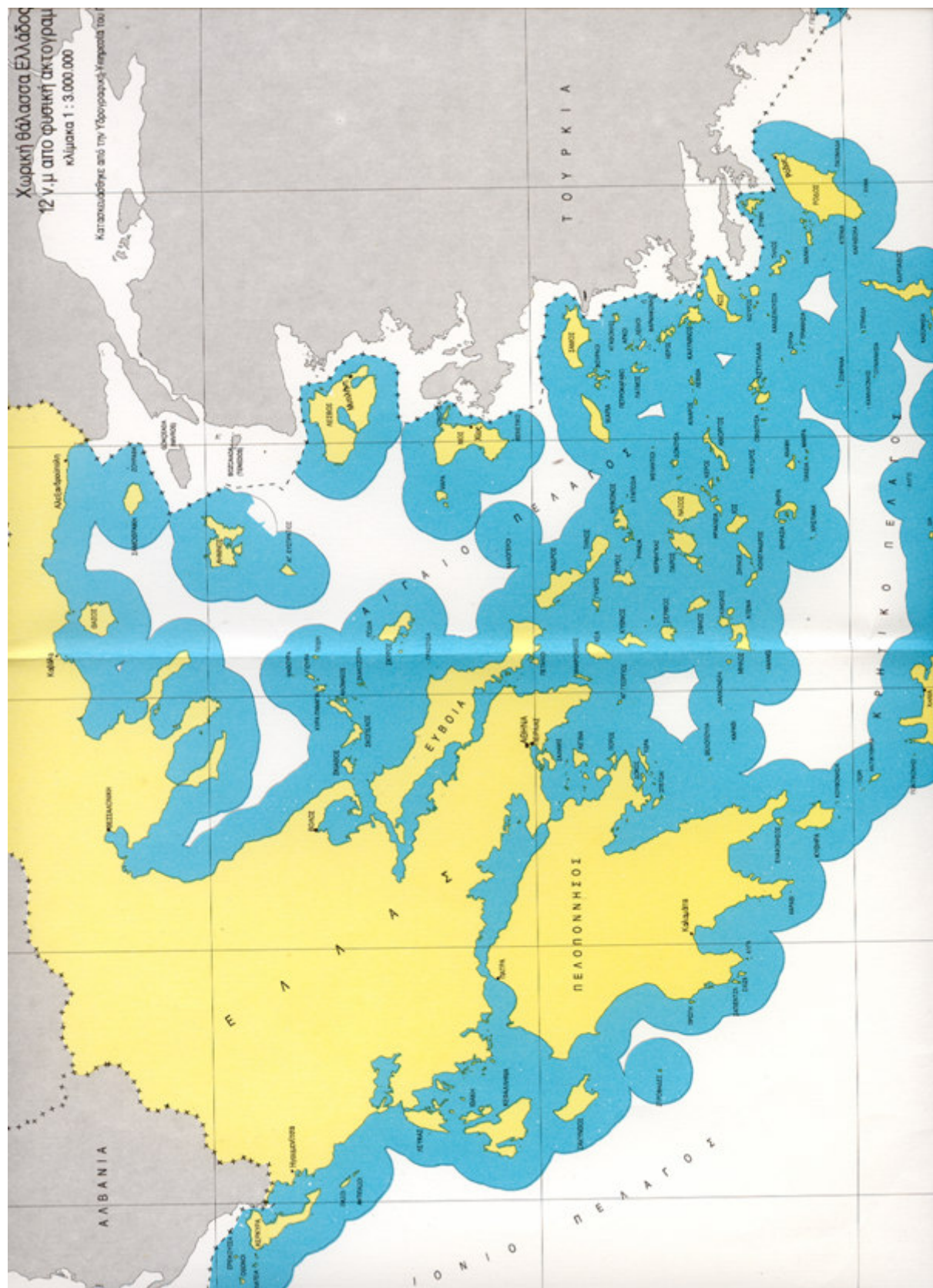
Σημείωση:

++++++: Χερσαία σύνορα

++++++: Καθορισμένα με συνθήκες θαλάσσια σύνορα

-----: Μη καθορισμένα θαλάσσια σύνορα. Χάραξη ενδεικτική, σύμφωνα με την αρχή της μέσης γραμμής.

ΧΑΡΤΗΣ 2: Χωρική θάλασσα Ελλάδας 12ν.μ.

Σημείωση:

++++++: Χερσαία σύνορα

++++++: Καθορισμένα με συνθήκες θαλάσσια σύνορα

-----: Μη καθορισμένα θαλάσσια σύνορα. Χάραξη ενδεικτική, σύμφωνα με την αρχή της μέσης γραμμής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Έντυπη:

- Θεοδωρόπουλος Βύρων, «Οι Τούρκοι και εμείς», Φυτράκη, Αθήνα, 1988
- Mustafa Aydin – Kostas Ifantis, «Turkish – Greek Relations. The Security Dilemma in the Aegean», Routledge, 2004
- Robert Jervis, “Perceptions and Misperceptions in International Politics”, Princeton University Press, Princeton NJ, 1976
- Robert Jervis, “Hypotheses on Misperception”, World Politics, τομ 20, no 3, 1968
- Ηλίας Κουσκουβέλης, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις». Ποιότητα, Αθήνα, 2004
- Γιάννης Καψής, «Οι 3 μέρες του Μάρτη», Λιβάνη, Αθήνα, 1990
- Π. Γ. Φωτίου, Σημειώσεις Διεθνούς Δικαίου Θαλάσσης, Αθήνα, Απρίλιος 2003
- Αλέξης Ηρακλείδης, «Η Ελλάδα και ο εξ Ανατολών Κίνδυνος», Πόλις, Αθήνα, 2001
- Ηρακλής Μίλλας, «Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων», Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001
- Γ.Α. Μούρτος, «Ελλάδα και Τουρκία στη Μετα-ψυχροπολεμική Εποχή, Προϋποθέσεις για μια Ελληνική Realpolitic», Τροχαλία, Αθήνα, 1997
- Χ. Λυμπέρης, «Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων», Ποιότητα, Αθήνα, 1997

- Κ. Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004, Πόλις, Αθήνα 2005
- Γιάννος Κρανιδιώτης, «Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Σκέψεις και Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21ου Αιώνα», Σιδέρης, Αθήνα, 2000
- Ν. Κ. Κυριαζής, «Για μια Ισορροπία Δυνάμεων Ελλάδος-Τουρκίας, Επαναπροσδιορίζοντας το Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα», Εστία, Αθήνα, 1997

Ηλεκτρονική:

- Ιστοσελίδα ΥΠΕΞ Ελλάδας
<http://www.mfa.gr>
- Ιστοσελίδα ΥΠΕΞ Τουρκίας
<http://www.mfa.gov.tr>
- Chicago Convention on International Civil Aviation
http://www.icao.int/cgi/goto_m.pl?icaonet/dcs/7300.html
- Geneva Convention on the Continental Shelf
<http://www.oceanlaw.net/texts/genevacs.htm>
- Treaty of Lausanne
<http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/lausanne.html>
- Montego Bay Convention on the Law of the Sea
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

- Gundogdu, Ayten: 'Identities in Question: Greek-Turkish Relations in a Period of Transformation?', Middle East Review of International Affairs
<http://meria.idc.ac.il/journal/2001/issue1/jv5n1a8.html>.
- Migdalovitz, Carol: Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues
<http://www.fas.org/man/crs/86-065.htm>.
- 'PM Çiller Converts Her Kardak Success into Political Capital', Turkish Daily News (2 February 1996)
<http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/ade/aded/kardak5.htm>.